

Steengoeed

De Sluétel:
een hujsinge wesende twee woningen

Nieuwe Gracht 38 en 40

De foto op de voorkant toont de spiltrap van Nieuwe Gracht 38 op de eerste verdieping.
De achterzijde toont de rococo-schoorsteen in Nieuwe Gracht 40 in de kamer linksachter, het silhouet van Willem Emmery Baron de Perponcher de Sedlnitzky, zijn wapen en de frontispice van een door hem geschreven boek, met vermoedelijk zijn portret op jeugdiger leeftijd.

Colofon

Onderzoek en tekst: Simon den Daas

De tekening op pagina 34 en deels op pagina 22: Cisca Simons, uit de collectie van A.P.J. Hendriks

De foto's op pagina 16 en 24: Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie

De tekeningen op pagina's 26, 28, 39 en de foto op pagina 28: Het Utrechts Archief

De foto op pagina 31: Pieterskerk

De bouwtekening op pagina 37 en de foto op pagina 30: uit het archief van W. van Palenstein Helderman

De gravures op pagina 45, 46 en 47: internet

De tekeningen op pagina 35 en 43: archief UMF

Overige illustraties en opmaak: Simon den Daas

Druk: Graficiënt Printmedia, Laren (NH)

ISSN: 1383-0279

SteenGoed verschijnt drie maal per jaar en is een uitgave van de

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS

Dorstige Hartsteeg 21, 3512 NV Utrecht
telefoon 030 - 2311761; fax 030 - 2332401
postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds *beheert en restaureert* monumentale woonhuizen in Utrecht. Voor minimaal € 15,- per jaar of € 300,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, SteenGoed, de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

De Sluotel

een huisinge wesende twee woningen

In het gedicht 'Utrecht voor beginners' geeft Ingmar Heytze de raad om bij het bestuderen van Utrecht niet te beginnen met diep graven of wenteltrappen beklimmen, maar:

*Zoek een goede avond uit,
loop de grachten langs en kijk
hoe het licht in de huizen verdwijnt.
Leg dan uw handen op een muur.
Hier heeft de oudste steen gelijk.*

Deze aanbeveling is een goed uitgangspunt voor zo'n studie. Maar in de eerste strofe van dat gedicht zegt hij ook:

*Kijk niet op een jaar of wat
voor goed begrip van deze stad.
Wie op zoek wil naar het hart
kan graven tot hij is verdwenen
in een gat van twintig eeuwen.*

Dat is een ervaring die bekend is bij leden van de Werkgroep Historisch Onderzoek. Ook dit nummer van SteenGoed is ontstaan uit een worsteling om uit dat gat te komen.

Het is begonnen met de belangstelling voor één huis, Nieuwe Gracht 38. Maar al snel is duidelijk geworden dat twee huizen niet los van elkaar kunnen worden behandeld: de nummers 38 en 40. Zeventien eigenaren hebben elk, in de zeven en een halve eeuw bekende geschiedenis, beide panden gedurende langere of kortere tijd gelijktijdig in bezit gehad. Alle jaren bij elkaar geteld (met een enkele schatting) is dat gedurende zo'n 370 jaar.

Een aantal bouwkundige verschijnselen doet vermoeden dat het complex oorspronkelijk is opgezet als een groot en een klein huis, op dezelfde wijze als bijvoorbeeld Groot- en Klein Payenborg of Groot- en Klein Blankenburg op de Oude Gracht. Dat de huizen in het begin zo zijn gebruikt lijkt bevestigd te worden door dit onderzoek.

Op dit stuk van de gracht zijn de huiseigenaren vanaf de middel-

eeuwen welgesteld. Het zijn mensen met invloed in de stad. Vaak wonen zij er ook. In deze twee huizen bijvoorbeeld een burgemeester, een voorzitter van de Staten van Utrecht en kanunniken. In het buurhuis nummer 36 een proost van Oudmunster en de burggraaf van Montfoort, om er enkele te noemen. Er is veel bewaard gebleven in het archief van het Kapittel van Oudmunster. Welke keuzes maak je uit die berg gegevens? En waar te beginnen met een verhaal over deze twee huizen?

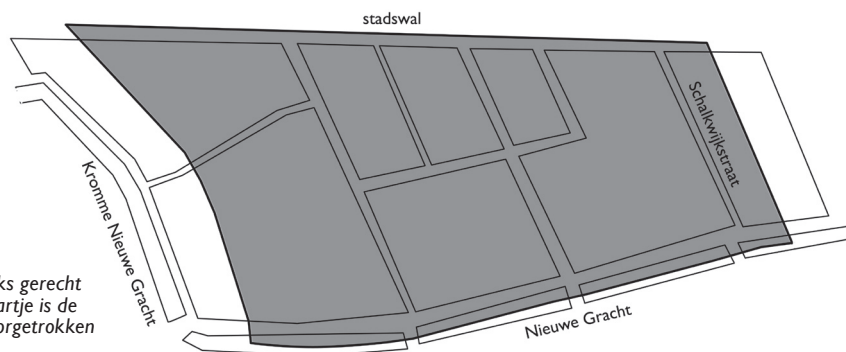
De omgeving

De onderzochte huizen staan aan de oostzijde van de Nieuwe Gracht tussen de Paulusbrug en de Brigittenbrug, het tweede en derde huis ten noorden van de Brigittenstraat. Deze omschrijving wordt ook in de middeleeuwse teksten gebruikt. Dan wordt dat uiteraard in een andere spelling geschreven. En vóór de vestiging van de Brigittijner orde aan de gracht gebruikte men de naam Helmichbrug in plaats van Brigittenbrug.

De huizen staan naast het eerder beschreven hoekhuis nummer 42.¹ Kadastraal zijn ze bekend onder Gemeente Utrecht, sectie B, nummers 3365 (huisnummer 38, in 1832 was het kadastrale nummer 321) en 327 (huisnummer 40).

Vanaf 1795 worden de huizen per wijk genummerd. In 1890 wordt nummering per straat ingevoerd. De wijkhuisnummers van de beschreven huizen zijn: A897 (nu 38) en A898 (nu 40). Verder terug in de tijd bevat de plaatsbepaling de namen van de eigenaren van de buurpanden. En om de diepte van het perceel aan te geven staat er bijvoorbeeld *'streckt voer vander oudelle oestwaert after aen die Cruustrate'*.² Deze omschrijving komt uit een erfpacht-oorkonde uit 1370. Dus nog vóór het graven van de Nieuwe Gracht. Het is niet de enige oorkonde waarin de omschrijving zo wordt geformuleerd.

We zien in deze omschrijving de Oudelle gesitueerd op de plek

Het gebied van het dagelijks gerecht van Oudmunster. In dit kaartje is de Nieuwe Kamp nog niet doorgetrokken naar de Schalkwijkstraat.

waar nu de gracht ligt. Een (opgedroogde) restgeul? Nogal verwarrend, omdat ook het gebied ten oosten van de gracht de Oudelle genoemd wordt. Die oude del, een lager liggend gebied, is daar ook nu nog zichtbaar: de Oude Kamp ligt een stuk lager dan de straat langs de gracht. De daling zet zich voort in oostelijke richting, tot aan de stadsbuitengracht. Dat is goed te zien in de Brigittenstraat en de Herenstraat.

De huizen staan in het dagelijks gerecht van Oudmunster, het gebied waar het Kapittel van Oudmunster de lage rechtspraak bezit, tussen de Nieuwe Gracht en de stadsmuur. De noordelijke grens van dat gebied loopt achter de percelen aan de zuidzijde van de Kromme Nieuwe Gracht. De zuidelijke grens loopt halverwege de Schalkwijkstraat en de Keukenstraat van de stadsmuur naar de gracht.

De beschrijving van twee huizen kan verwarrend zijn. Om aan te geven welk huis aan de orde is zijn de huisnummers in grote grijze cijfers gezet en vanuit de marge gedeeltelijk in de tekstkolom geschoven.

De bewoners

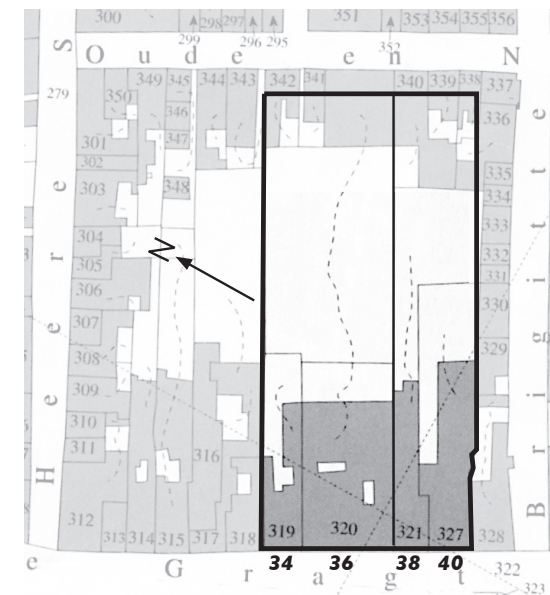
De oudste erfpachtakte die gevonden is in het archief van het Kapittel van Oudmunster markeert niet het begin van bouwen en wonen aan de gracht. Er staan al woningen, het Kapittel geeft de grond van deze huizen in erfpacht samen met de 'beterschap'.³

Na het transcriberen van alle akten die betrekking hebben op het stuk van de gracht tussen de Paulusbrug en de Brigittenbrug, en nadat de puzzelstukjes aan elkaar gelegd zijn, kan niet anders dan tot de conclusie worden gekomen dat rond 1365 drie zusters uit de familie Van Wyert samen een groot stuk grond in bezit hebben. Het omvat bijna de helft van het gebied tussen de Campstrate (Brigittenstraat) en de Winsensteege (Herenstraat) en ten westen van de Cruysstrate (Oude Kamp).

In een akte gedateerd 21 november 1363⁴ wordt een huis met hofstede in erfpacht

Kadastrale kaart van 1832 met ingetekend het gebied dat rond 1365 in erfpacht is bij leden van de familie Van Wyert (vette kader) en de positionering van de twee percelen waar het hier om gaat: het rechter deel van het omkaderde gebied. De huidige huisnummers zijn vetcursief toegevoegd.

38+40

gegeven aan Aleyden van Wyert en haar zuster Gheertruden. In die akte wordt als zuidelijke belending genoemd de hofstede van de zusters Aleyden en Katerine van Wyert. Die zuidelijke belending is de hofstede waar het in dit onderzoek om gaat.

Vertaald in de hedendaagse percelen bezitten Aleyden en Gheertruden Nieuwe Gracht 34 en 36, terwijl Aleyden samen met zus Katerine nummers 38 en 40 bezitten. Alle percelen lopen vanaf de gracht tot aan de grens van de Boeltjescamp, die 18 stadsvoeten (= 4,82 m) ten westen van de Cruysstrate⁵ ligt. Twee jaar later, op 26 februari 1365 (*des anderendagh es na Sinte Matthijs dach*) wordt het bezit van de hofstede (38+40) bevestigd in een erfpachtbrief. De hofstede wordt aan Aleyden en Katerine in twee delen in erfpacht uitgegeven (dus niet elk voor de helft gerechtigd in het geheel). De omschrijving luidt: *'een hofstede mit enen huse als gelegen is inder oudellen yn onsen gerechte tusschen husen ende hofsteden Aleyden van Wyert voerss ende Gheertruden hoere zuster aen die noortside ende Heinric die grote aen die zuutside dat is te verstaen Aleyden voerscr. die helft van desen voirss huse ende hofstede noertwts om een seker jairlixie pensie'* welke pensie 8 schilling en 6 penningen bedraagt. Voor de zuidelijke helft van het huis, dat aan Katerine haar zuster wordt gegeven, betaalt die eveneens een jaarlijkse pensie van 8 schilling en 6 penningen. De erfpacht dient betaald te worden op Sinte Martijndag in de winter of binnen 14 dagen daarna.⁶

Weer anderhalf jaar later op 1 september 1367 draagt Alaerd van Ravenswade, samen met zijn vrouw Alijd (vermoedelijk Aleyden van Wyert) het zuidelijk gedeelte van het huis over aan hun dochter Bertraden van Ravenswade. Als eigenaar van het noordelijke deel wordt Katrine van Wyert genoemd. Dat kan alleen kloppen als in de vorige akte, van 26 februari 1365, Katrine en Aleyden verwisseld zijn. Omdat verder alle andere gegevens kloppen, mogen we daar wel van uitgaan.

In 1370 wordt het noordelijke deel van het huis in erfpacht uitgegeven aan Mr. Gheride van Maerssen, kanunnik van Oudmunster. Het zuidelijke deel van het huis is dan al van hem. Hij woont daar zelfs. De erfpacht-akte wordt gezegeld op 26 januari.⁸ Gheride is daar niet bij aanwezig, hij is op dat moment buiten de stad. De noordelijke buurman (eigenaar van nummer 36) is nog steeds iemand van de familie Van Wyert: Johan.

In hetzelfde jaar is de verkaveling van de Boeltjescamp⁹ zo ver gevorderd dat de strook van 18 stadsvoeten breed aan de westzijde van de Cruysstrate in erfpacht wordt uitgegeven. In de meeste gevallen komen de vrij kleine percelen in handen van de eigenaren van de hofsteden aan de Nieuwe Gracht. Dat is niet het geval met de percelen achter Nieuwe Gracht 38/40. Dat blijkt onder andere uit de erfpachtakte gedateerd 1 maart 1386

waarbij de hofstede aan de gracht wordt uitgegeven aan *'Willam Stevenssoen ende Steven siin soon'*. Als eigenaren van de belendingen achter, in de Cruysstrate, worden genoemd Peter Foyten en Willam Snyders.

De volgende eigenaar wiens naam we aan deze hofstede mogen verbinden is Johannes Spierinc. Er is geen erfpachtakte gevonden waarmee hij deze hofstede in bezit krijgt. Hij wordt genoemd als eigenaar van de zuidelijke belending in erfpachtakten van de noordelijke burens, gedateerd 19 juni 1414¹⁰ respectievelijk 31 juli 1449¹¹. Ook in 1460¹² wordt hij nog een keer als buurman genoemd, maar dan is de hofstede allang uitgegeven aan een ander. Deze vergissing is begrijpelijk omdat in die laatste akte een uitspraak wordt gedaan in het geschil over wanbetalingen door de eigenaar van het buurperceel (nummer 36). Dat geschil had de buurman zowel met de oude eigenaar als met het Kapittel van Oudmunster en loopt over een zeer lange periode. De eerste akte dateert uit 1413, de laatste uit 1460. In die aktes worden bij de beschrijving van het pand iedere keer dezelfde belendingen genoemd, terwijl die inmiddels aan beide zijden gewijzigd zijn. Het is zeker dat Johannes Spierinc de hofstede al veel eerder heeft verkocht. Het bewijs daarvoor vinden we in een akte gedateerd 31 oktober 1455¹³. De nieuwe eigenaar van onze hofstede is volgens die akte Jacob Lubbertssoen, aan wie de hofstede aan de gracht gezamenlijk met de hofstede aan de Cruysstrate wordt uitgegeven. Het bedrag dat als erfpacht moet worden betaald wordt voor de beide percelen apart genoemd. Jacob Lubbertssoen komt voor het laatst in een erfpachtakte voor, in 1480¹⁴, hij wordt dan als buurman genoemd.

De Sluetel

In 1534 wordt door middel van arbitrage een compromis bereikt in een geschil tussen Joost van Montfoort en wijlen zijn vader aan de ene zijde en de Deken en het Kapittel van Oudmunster alsmede de executoren van wijlen Willem van Montfoort (proost en aartsdiaken van Oudmunster) aan de andere zijde. Het gaat om de uitleg van het testament van Willem, en dan vooral voor wat betreft de eigendom van het huis Montfoort (Nieuwe Gracht 36). Aan de oorkonde waarin de uitspraak van de arbitragecommissie is vastgelegd zijn een aantal andere oorkondes bevestigd die allen op een of andere manier met dat geschil te maken hebben. In één van die akten,¹⁵ gedateerd 1467 op Sinte Lambertsavond (de avond van 16 september) wordt de zuidelijke belending – ons huis – *'de Sluetel'* genoemd. Daarmee is een naam van het huis gevonden.

Nog één keer vaker is die naam gebruikt, verder komt hij helaas niet meer voor.

Goirt van Voird Henrickssn is een bestuurder van de stad, stammend uit een oud geslacht. In 1219 krijgt een van de jongere zoons van Adam van Lochorst, Jonker Johan, van zijn vader het land en de hofstede Voord bij Amersfoort als erfdeel. Die hofstede is in 1360 bekend als ridderhofstede. Vijf jaar later komt de naam Voerde op de 'lijst der edelen en oude ridderscappe'. Vanaf halverwege de vijftiende eeuw hebben de leden van de familie Van Voorde een prominente plaats tussen de regeerders van de stad. Drie van hen hebben op de Nieuwe Gracht gewoond, alle drie in het zuidelijke deel van wat tot voor kort 'Cunera' was, nummer 32.

Goirt van Voird Henrickssn wordt voor het eerst als stadsbestuurder genoemd in 1506. Na de Utrechts-IJsselsteinse oorlog van 1511-1512 wordt het beleid in de stadsmagistraat bepaald door Goirt van Voird, Evert Zoudenbalch en hun medestanders. Dat beleid houdt in: neutraliteit van de stad in de conflicten tussen de Habsburgers en de Geldersen, aflossing van de schulden ontstaan door de IJsselsteinse oorlog, door middel van het heffen van hoge accijnzen. Verder het terugdringen van de politieke invloed en de financiële controle van de Gilden op de bestuurlijke colleges. Door hoge graanprijzen breken in 1522 onlusten uit in de stad. Het stadsbestuur onder leiding van Van Voird en Zoudenbalch weet die onlusten te onderdrukken. Na het overlijden van bisschop Philips van Bourgondië, in 1524, dringt het stadsbestuur aan op een neutrale kandidaat voor het bisschopsambt. Zowel de Habsburgers als de Geldersen komen met eigen kandidaten, maar het stadsbestuur oefent sterke druk uit. De Domproost verleent toestemming aan de vertegenwoordigers van de magistraat om in het kapittelconclaaf hun mening naar voren te brengen. Het verhaal gaat dat daarbij de woorden zijn gevallen: 'Gij hebt de keur, maar wij hebben de deur' ofwel je komt de deur niet uit als je niet de goede keuze doet. Het heeft in zoverre succes dat Hendrik van Beieren wordt gekozen. Hij is neutraal, maar helaas een zwak bestuurder. Hem wordt door het stadsbestuur f50.000 toegezegd als steun tegen onder andere de Geldersen. Er ontstaan in 1525 problemen met de Gilden omdat de huisgeldregeling die is ontworpen om dat geld bijeen te brengen, wordt aangenomen zonder instemming van de Gilden. Die maken ook bezwaar tegen het feit dat de kanunniken vrijstelling hebben van de accijnzen op wijn en bier, en daar misbruik van maken. Het stadsbestuur moet uiteindelijk wijken voor de Gilden die de wet verzetten (de macht grijpen). Bij schermutselingen in de stad wordt er door een groep relschoppers huisgehouden in het huis van Goirt van Voird aan de Nieuwe Gracht. Goirt is met zijn medestander Evert Zoudenbalch inmiddels de stad ontvlucht. In een proces worden zij beschuldigd van financiële malversaties. Zij worden verbannen en uitgesloten van de mogelijkheid te worden gekozen in bestuurscolleges. Pas na de overname van de wereldlijke macht in het Sticht van Utrecht door Karel V, in 1528, mogen zij terugkomen in de stad. In dat jaar wordt een door Goirt van Voird geschonken glas-inloodraam in de Buurkerk gerepareerd.¹⁶ Vermoedelijk was dat beschadigd tijdens de onlusten in 1525. Op 26 augustus 1528 krijgen Goirt en Evert, samen met hun medestanders Aryaen van Pallaes, Henrick van Amerongen en Goeyert van Roeyenborch eerherstel.¹⁷

Wapenschild van Goirt van Voird Henrickssn: een geschopt Andreas-kruis in rood op een gouden schild.

Er is verder geen erfpachttakte meer bewaard gebleven met betrekking tot dit perceel. Het is natuurlijk wel in erfacht uitgegeven. Dat blijkt uit de registers van transporten en plechten van de stad die rond 1530 in gebruik worden genomen. In die registers wordt het aan het Kapittel te betalen bedrag nog steeds genoemd, evenals het recht van het Kapittel op de voorkoop.

De eerstvolgende eigenaar, vermeld in die registers, is Goirt van Voird Henrickssn (Goert, Goirt / van Voird, van Voerde). Die vermelding komt voor in 1540, na zijn overlijden.

Dan wordt het perceel ingevolge zijn testament op 4 november uit de boedel in eigendom overgedragen aan het 'Barbaren gasthuys tot behoeff der Armen noothulp'.¹⁹

Op dezelfde dag transporteert het Barbara-gasthuis het perceel aan Goirt van Voird Goertssn (Goeyertssn), de neef van de overledene. Dat gebeurt conform hetzelfde testament. De neef betaalt daarvoor aan het gasthuis een

losrente van 32 'goede gouden Carolus Keysers gulden' per jaar. Hij mag de losrente afkopen met een bedrag van f640 (20 x f32, de rente is dus 5%). In feite legateert Goirt Henrickssn met deze ingewikkelde constructie aan het Barbara-gasthuis een bedrag van f640 en laat hij het huis na aan Goirt Goertssn onder aftrek van dat bedrag. De gift hoeft nu niet contant betaald te worden uit de erfenis: Goirt Goertssn kan het betalen wanneer het hem uitkomt, maar moet intussen wel rente vergoeden.

Ook het Heilige Geest gasthuis wordt met eenzelfde constructie begiftigd uit de erfenis. Daar gebeurt dat met de 'huyzinge alsoe die gelegen is inden vrijheyte van de plaats...' etcetera. Een huis bij de stadhuisbrug dus. Het is opmerkelijk dat, hoewel Goirt van Voird Henrickssn vele jaren stadsbestuurder is, hij niet in

dat huis bij de stadhuisbrug woont maar op de Nieuwe Gracht. In de akte waarmee zijn executeurs testamentair het perceel aan de gracht overdragen luidt de omschrijving: 'die alinge (gehele) twee huysingen ende hoffsteden hoff cameran mytte poirtwech ende torffhuys daerafter aen gelegen voirt myt allen hoiren toebehoren alsoe gelegen syn opte nyewe graften aenden oestzyde dair de huuse ende hofstede geheyt die huuse van Montfoirt allanges noirtwerts ende Marie Jan Regelincs wedue myt hoir medewerckers allanges suytwarts naestgelegen zijn streckende voir wt der Nyewe graften oestwarts tot der straten geheyt op te Camp alsoe Goirt van Voird Henrickss saliger gedachten die in synen leven thoe tebehoren ende tebewoenen plach wel verstaende dat het ledige erff dat gelegen (es) aenden suytzyde vanden hoff aender straten neffens der clercken capell²⁰ daer Goirt van Voird voirss een peertstallinge op gehuurt heeft aenden huysingen ende hofsteden nyt en behoirt mer dat tselve Sunte Bartolomeus gasthuys bynnen Utrecht toebehoirt.'

Vier zaken vallen op aan deze omschrijving. Ten eerste wordt gesproken over twee huizen naast elkaar aan de gracht. Goirt van Voird woonde er. Kennelijk gebruikte hij beide huizen, want er wordt niet gesproken over een huurder. Die zou zeker genoemd zijn als er verhuurd werd want de inkomsten daarvan zouden van belang zijn voor de begiftiging van het gasthuis. Het is gebruikelijk de huur te contracteren voor perioden van een of meer hele jaren, meestal aanvangend en eindigend op 1 mei. Ongetwijfeld zou zijn vastgelegd wie er recht had op minstens een half jaar huur.

Ten tweede is er in de rij kameren langs de noordzijde van de Campstrate (Brigittenstraat), die eigendom zijn van het Bartholomeus gasthuis, een ledig erf dat Goirt gehuurd heeft als stalling voor paarden. Over die stalling zal bijna een eeuw later nog ruzie worden gemaakt.

Ten derde: er is een poortweg. Daarmee wordt zeer waarschijnlijk de poort bedoeld tussen Nieuwe Gracht 36 en 38 die eveneens ruim een eeuw later zal worden overbouwd en opgenomen in nummer 38.

En ten vierde het 'torfhuis', de turfbergplaats die de komende eeuwen in praktisch alle transporten en plechten genoemd zal worden.

Goert van Voird Goertssn (ook: Govertssn) wordt als buurman vermeld in 1552²¹, maar in 1563 wordt zijn vrouw, Gertruijdt Hijsinck, weduwe genoemd als zij een plecht²² vestigt op het huis²³.

Vlak voor haar overlijden in 1536 laat Goirt's vrouw, Joffre Elysabeth Jansdochter van Tyell een testament opmaken¹⁸ waarbij zij haar goederen, vooral gemunt en ongemunt zilver en goud, vermaakt aan haar zuster Alijt Jan van Tyell, die ook in de familie Van Voird is gehuwd: met Goesen van Voird, een broer van Goirt. Rond 1470 woont ene Jan van Tyell in het noordelijke deel van wat nu Nieuwe Gracht 32 is, naast ene Henric van Voird die in het zuidelijke deel woont. Trouwden Goirt van Voird Henrickssn en zijn broer met hun buurmeisjes?

Dat doet zij in 1571 nog een keer²⁴. In de omschrijving van het huis wordt dan gesproken van 'Alinge (gehele) huijsinge sijnde twee woningen.' Geertruijdt woont in de ene woning, de andere is verhuurd aan Mr. Jan Baeck. Maar in november 1575 leent Josina van Voorde geld in de vorm van een plecht op 'de rechte helft van de huisinge'.²⁵ Josina is weduwe van Jonker Ijsbrant van Spaerenwoude. Met de rechte helft wordt bedoeld: voor de helft gerechtigd in een gezamenlijk bezit. Wie de andere eigenaar is blijkt een jaar later als Geertruijdt Hijsinck opnieuw een hypotheek afsluit op de rechte helft van twee huizen en hofsteden, samen met de rechte helft van twee cameran en een huis op de Camp daarachter.²⁶ Zij is dus gezamenlijk met Josina van Voorde eigenaar van het huis. Josina is haar dochter. In 1578 leent Geertruijdt opnieuw onder hypotheccair verband. Alle voorheen geleende bedragen zijn afgelost. Zij leent weer met 'twee huijsingen met huijsingen daer achter staende' als onderpand.²⁷ Opvallend is dat in de omschrijving niet meer wordt gesproken over een huis, zijnde twee woningen, maar over twee huizen. De kwalificatie 'rechte helft' is ook verdwenen. Ze leent f250 dat wordt uitgekeerd in de vorm van een lijfrente van f9 per jaar ten behoeve van een onmondig kind.

Geertruijdt wordt nog één keer genoemd, in 1580, als buurvrouw, wanneer de executeurs testamentair van de overleden Peter Camp zich bezig houden met het hoekhuis (nu nummer 42).²⁸

De naam van het onmondige kind wordt niet genoemd maar het is zeer waarschijnlijk haar kleinzoon, Jonker Gerrit van Sparenwoude, zoon van Josina van Voord en Jonker Ijsbrant van Sparenwoude. Josina is inmiddels overleden, Ijsbrant ook.

Gerrit leent in oktober 1594 een bedrag van f800 onder hypotheccair verband van deze twee huizen.²⁹ Hij is dan gehuwd met Connegunde van Wees. Twee jaar eerder heeft de zwager van Gerrit, Marcus van Wees, ook al f400 geleend met deze huizen, inclusief de kameren en het huis aan de Cruijsstrate, als onderpand. Dat kon omdat Gerrit zich voor die lening borg had gesteld en het complex in onderpand had gegeven. We zien Marcus verder niet meer terug in de akten van transporten en plechten met betrekking tot dit huis.

De Huijsinge van Sparewoude

De naam Sparenwoude komt wel terug. Mede namens zijn vrouw Maria van Sparenwoude (dochter van Gerrit) sluit Jonker Jacob van Amstel van Mijnden, heer van Loenersloot op 19 april 1621 een overeenkomst met Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn. Jonker Jacob verhuurt aan Mr. Anthonis een woning die op dat moment bewoond wordt door Mr. Johan van Mynden, 'advocaet inden hove van Utrecht'. De noordelijke belen-

ding wordt bewoond door 'Raetsheer' Elbertus Sozios (ook: Sosio of Sozio), welk huis ook eigendom is van de verhuurders. De twee huizen vormen samen 'de Huijsinge van Sparewoude'.

Er wordt verhuurd voor de tijd van negen jaar, ingaand op Victoris (10 oktober) voor de som van f140 jaarlijks. Huurder zal voor dat bedrag mede in huur hebben de 'Camer achter het voorhuys derselver huysinge staende met die gange daer ter zijden tot een doorgange wt het voorhuys inde(n) hoff mitsgaders den zelve hoff tegenwoordich behorende ende gebruyckt worden aen ende tot de voorn(oemde) woenige van de E Raetsheere voors(cr) den heere verhuyrder mede competerende als voors(cr) Sulcx dat die woeninge vande voorgemelten E Raetsheere achter met een heynmuyr gesloten zal worden tot op die helfte vande gepavaide plaetze inde breete van het Saleth naest die huysinge van Montfoort sal mede dselve huysinge het prospect op die plaetze ende hoff vande verhuyrde huysen op het bequaemste bevon(den) worden welke separatie ende scheidyng den huyrder zal moeten doen tot zynen costen.' Elbertus Sozio raakt dus zijn hof kwijt en ook het uitzicht daarop door een muur, voor zover het uitzicht al niet belemmerd is door de Camere. Hij moet die muur laten optrekken en betalen, maar hij mag de kosten aftrekken van de huurpenningen. Mr. Anthonis mag de poort naast dat huis gebruiken om in de hof te komen. Die hof heeft overigens ook nog een uitgang in de Brigittenstraat. De kamer achter het voorhuis waarvan sprake is staat achter het huis van Sozio.

Gedurende de negen huurjaren mag Mr. Anthonis in het huis allerlei reparaties en vernieuwingen laten uitvoeren. Met name worden genoemd: 'een nyeuw secreet ende een nieuw Spyskelderken tot zyn beste gemack geniten inden hoff ende vernyeuwinge ende reparatie van solders ende dacken raemten ende veynsters stoepen ende affsettingen vande Gevel naer zijns huyrders eygen ordonn(anties)' dit alles tot een maximum van f700. Ook deze kosten mogen worden gedeclareerd met overlegging van een specificatie, en afgetrokken van de huurpenningen.

Verder wordt overeengekomen dat bij verkoop de koper zal worden verplicht de huur in stand te houden. Daartegenover verbindt de huurder zich binnen veertien dagen iemand te vinden die het gehele complex: twee woningen aan de gracht, alsmede het huis en de twee cameran aan de Cruijsstrate wil kopen voor de som van f8350, kosten koper. Als Mr. Anthonis niet binnen de gestelde termijn een koper heeft gevonden zal de huur niet doorgaan en het huurcontract 'van onwaarde' zijn.

De akte met deze ongebruikelijke bepalingen wordt op 25 april 1621³⁰ bevestigd en ingeschreven in het register van transporten en plechten. Op het moment dat de overeenkomst wordt gesloten moet Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn al een koper in gedachten hebben gehad. Want een dag later, op 26

april, wordt het complex getransporteerd³¹. De koper is: zijn moeder Cornelia van Schayck, weduwe van Dirck de Ridder van Groenesteijn!

De beide andere huurders, Raadsheer Sozio en advocaat Johan van Mynden, moeten vertrekken per St. Victor (10 oktober) 1621. De verhuur aan de zoon moet worden geëffectueerd geheel conform het hierboven beschreven contract. Anthonis heeft een en ander handig aangepakt: hij heeft een voordelig huurcontract afgesloten, met bijkomende vergoedingen met betrekking tot verbouwingen. Die eisen kon hij waarschijnlijk stellen omdat hij kon toezeggen een koper te vinden voor een mooi bedrag. Hij hoeft nu niet met zijn moeder te onderhandelen over de huurvoorwaarden, want die lagen al vast, inclusief de verplichting aan hem te verhuren voor een termijn van negen jaar. Zo lijkt het op het eerste gezicht.

Maar het is waarschijnlijker dat zijn moeder in het complot betrokken is: hij heeft door vóór de verkoop zo'n lange huurtermijn te contracteren en allerlei wijzigingen af te spreken op kosten van de eigenaar, het bijzonder onaantrekkelijk gemaakt voor kapittelheren, die eventueel interesse zouden hebben, de koop door zijn moeder te naasten.

In enkele akten van transport en/of plecht van dit huis of van buurhuizen wordt nog tot in 1648 het huis 'de Huijsinge van Sparewoude' genoemd.

38 Zonder argwanend te kijken naar de relaties in de familie De Ridder van Groenesteijn, rijst toch de vraag of de zoon er ook op gokte dat zijn moeder binnen negen jaar zou zijn overleden. Dan heeft hij goed gegokt want op 22 januari 1630³² sluit hij een overeenkomst met de noordelijke buurman en hij doet dat als eigenaar. Zijn moeder is inderdaad overleden. Hij heeft het complex geërfd en bij vererving is er geen sprake van koop, dus ook niet van het recht van voorkoop door het Kapittel.

De overeenkomst met de buurman is interessant omdat hij een beschrijving geeft van een zeer uitgebreide verbouwing van het 'kleine' huis nummer 38. Hij volgt hier, gedeeltelijk getranscribeerd, gedeeltelijk in samenvatting.

'Rodolff van Rhijn, procureur voor den hove van Utrecht als speciaal gemacht-

Van de vier balken die vlak voor 1630 boven de eerste verdieping zijn ingebalkt in het buurhuis zijn hier drie exemplaren te zien (één, links, als strijk balk tegen de voorgevel).

tigd bij de welgeboren heere, heere Philips, Vrijbander Heere tot Merode, markies tot Westerloo, grave tot Oelem, burggraaf van Montfoort als eygenaer van zijn huizinge van Montfoort staande opde Nieuwe Graft alhier binnen Utrecht tussen de Sint Paulus brug en de Brigittenbrug aan de oostzijde

en Mr Anthonis de Ridder van Groenesteijn als eygenaer van zijn huis mede aldaer naest de voorn. huizinge van Montfoort staende bekenne de inhoud van den accoorde ofte transactie hiernavolgend en luidend aldus

Wij Philippe (etc) en Anthonis (etc) doen condit dat wij met den anderen zijn veraccordeerd nopende het leggen seeckere loodgeute tussen de genoemde huizen met de dependentie vandien alsdat de genoemde Anthonis de Ridder van Groenesteijn met nacomelingen onwederroepelijk geconsenteerd is geweest aan de straat in de gevel ende in de besijden muer daeraen vervolgende te mogen hebben sijn hautwerck daer de geute opleyt ofte in toecommende tijde op sal moeten leggen mitsgaders de balcken sulcx jegenwoordich in de voorscr. muijre liggende alse namentlick vier in de Riddersael, ende vier daer boven ende noch vier achter sijn sael daertoe noch seeckere balqcxkens in sijn achter kokentgen mits dat den voorn. Ridder nochte sijne nacomelingen in de selfde muijr niet en sullen deuranckeren nochte hare balken dieper leggen dan die tegenwoordig liggen'. Verder mag de Ridder van Groenesteijn in de muur geen gaten maken of 'casgens of andere werken stellen'. De muur blijft eigendom van het Huis van Montfoort. Anthonis draagt alle onkosten op 40 gulden na; het onderhoud van de goot is gemeenschappelijk. Hij belooft tevens de lichten (vensters), aanwezig in de keukenmuur van het huis Montfoort, niet verder te zullen 'betimmeren en beletten', dan ze tegenwoordig betimmerd en belet zijn en 'alsulcke nimmermeer te zullen hoger ophalen seeckere gangen ofte keukentgen jegenwoordich voor de voors. lichten staen'.

Anthonis heeft de poortweg tussen zijn huis en Huize Montfoort overbouwd, vermoedelijk met mondelinge toestemming. Dat wordt hier achteraf vastgelegd: 'geconsenteerd is geweest'. Hij krijgt toestemming de goten te leggen en er worden afspraken gemaakt over het onderhoud. Ook wordt vastgelegd dat hij niet verder naar achteren mag uitbouwen.

De verbouwing is bijna gereed op het moment van tekenen van de overeenkomst. Niet helemaal duidelijk is op welk moment de toestemming is verkregen, tijdens of voorafgaand aan de bouw. Gezien de persoon Anthonis de Ridder van Groenesteijn zou het niet verbazen als hij alvast aan de gang is gegaan in de veronderstelling dat hij de toestemming niet nodig heeft of vast wel zal krijgen als hij de burggraaf voor een fait accompli stelt.

De oostgevel van het voorhuis uit 1630 met geheel rechts de goot waarover in het contract van 1630 sprake is.

‘Huppelen mitten exter’

Anthonis de Ridder van Groenesteijn komt ook later naar voren als iemand die gewoon zijn eigen gang gaat. Hij heeft een uitgang, een poort, vanuit zijn hof naar de Brigittenstraat. Als daarnaast enkele kamers te koop worden aangeboden wil hij die graag kopen, om zijn stal voor paarden en koets uit te breiden. Het gaat hier om *‘twe cameren beginnende vande westhoeck van de Camp ende so voorts westwaerts opstreckende tot aende poortwech ofte den vuytganck vande E. Mr Anthonis de Ridder van Groenesteijn mitsgaders vande Camer boven ende aende westzijde van deselve poortwech’*.³³

De twee eerst genoemde kamers zijn tegenwoordig opgenomen in het huis op de hoek van de Brigittenstraat en de Oude Kamp (Brigittenstraat 14 en Oude kamp 21), de poortweg of uitgang is thans de keramiek-galerie (Brigittenstraat 12) en de derde kamer lag ten westen van de galerie (nu Brigittenstraat 10) en is over de poort gebouwd. De koopovereenkomst tussen de verkoper, Mr. Dirck Mode, kanunnik van Sint Marie en koper Mr. Anthonis is niet ‘perfect’ omdat de voorkoop daaruit weggelaten is, evenals de pensie ad 37 stuivers per jaar. De twee heren, beiden meester in de rechten, beweren in de vergadering van het Kapittel van maart 1631 daarvan niet op de hoogte te zijn geweest. Het Kapittel eist die voorkoop toch op. De verbeterde koopcedule wordt in de middagvergadering van 9 juli opnieuw gepresenteerd. ’s Ochtends heeft het Kapittel vergaderd en wil daarover ’s middags *‘op een tonneken’* (wijn) over napraten, als Dirck en Anthonis hun presentatie komen doen. Zij worden uitgenodigd de kapittelheren gezelschap te houden, wat ze tot in de avond doen. Er komen nog wat *‘capitularen’* binnen en Anthonis probeert de kapittelheren zover te krijgen dat ze direct beslissen in plaats van zoals gebruikelijk na drie dagen. Hij wil dat geconsumeerde tonneken wijn dan wel betalen of nog een nieuwe laten aanrukken. De heren capitularen laten zich niet met een tonnetje wijn omkopen. Uiteindelijk wordt, drie dagen later, de koop genaast ten behoeve van de secretaris, Mr. Cornelis van Aelst.

Op 15 juli komt Anthonis nog een keer in de vergadering om het Kapittel te bewegen af te zien van de naasting. Hetgeen niet lukt. Binnen het Kapittel wordt in diverse vergaderingen uitvoerig gediscussieerd over dit geval, maar men komt overeen vast te houden aan het besluit. Er wordt daarbij verwezen naar de *‘ongehoorde middelen ofte conditien van vercopinge ende huijre om d’heren gevoechdens’*³⁴ *van haer recht van voor ofte nacoop te frusteren,’* die hij in 1621 heeft gebruikt toen hij het huis dat hij nu bewoont wilde kopen. Men concludeert dat hij, *‘twelck niet cunnende vergeten, in desen sulx noch souckt te insisteren, ende sijne oude huppelen mitten exter niet te laten.’* Men vindt bovendien dat

hij *‘hadde behoort gehadt modester te gaen, ende sijn tonge ende publicke pleydoijen beter getempeert te hebben int sugilleren met onwaerheden’*. Inmiddels verzamelen zij voor het geval er een proces komt een keur aan bewijzen dat zij bij al hun bezittingen in erfpacht voorkoop eisen.

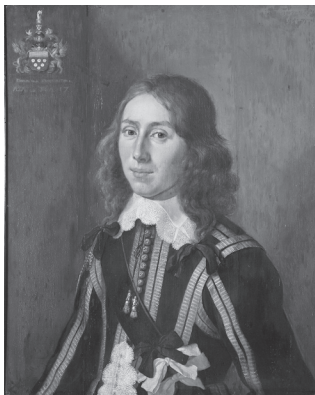
Anthonis laat het er niet bij zitten. Op 23 augustus breekt hij (of laat hij breken) een gat in de muur achter bij de *‘heijmelickeyt’* (de plee) van een van de kamers, kruipt daardoor in het huis, opent de voordeur, laat zijn vrouw en drie familieleden binnen en frustreert de verhuur door de rechtmatige eigenaar. Dat wordt een proces voor het hof. Er volgt een veroordeling tot boete van 50 *‘gouden daaldere ridders’*. Omgerekend in hedendaagse koopkracht is dat ruim 4730 euro.

In het archief van het Kapittel bevindt zich een register, waarin de koopovereenkomsten zijn overgeschreven die van belang zijn in verband met de voorkoop. Daarin is een koopovereenkomst opgenomen³⁵ waarmee op 24 januari 1630 het noordelijke deel van het huis van Mr. Anthonis, nu nummer 38, wordt verkocht aan Jonker Hendrick Soudenbalch, dijkgraaf. De koopsom bedraagt f4800 kosten koper. Het blijkt dat de verbouwing inmiddels is voltooid. In de omschrijving staat dat het erf loopt tot achter aan het turfhuisje van nummer 40. Aan de noordzijde grenst het erf *‘met alsulcke heijninge ende gerechtigheden aen ende in de meuren vande huisinge van de voorn. here van Montfoort als den copen daer aen ende inne is hebbende.’* De zuidmuur van het huis is gemeenschappelijk met nummer 40 evenals de goten daarboven en de muur op de erfscheiding tot aan het turfschuurtje. In de koopcedule is ook opgenomen dat de regenbak tussen de beide huizen gemeenschappelijk zal blijven, evenals de kosten van het onderhoud daarvan. Beide burens kunnen overigens vragen de bak te *‘separeren met een tonge of tussenschot’* op gemeenschappelijke kosten. In dat geval moet ieder zijn eigen water in zijn eigen gedeelte laten lopen. Je kunt je afvragen waar het water van de gemeenschappelijke goot naar toe gaat.

Mocht de koper in de kamer boven het salet aan de oostzijde, richting *‘plaetse’*, een *‘viercant crujsraempt’* willen stellen, dan moet dat zodanig worden gemaakt dat het niet verder open kan dan haaks op de gevel, en moet er een *‘blint’*, een luik aan die gevel worden gemaakt, ter grootte van het venster, zodat het raam inderdaad niet verder open kan. Datzelfde moet ook gedaan worden als er nog een raam wordt aangebracht. Dit alles *‘tot verhinderinge vant gesicht op die plaetse vande vercopers wooninge.’*

Het huis is wel verkocht maar niet getransporteerd, omdat de koopsom nooit geheel is voldaan. Pas in 1685 wordt in de transportregisters de overdracht van het huis opgenomen³⁶. Uit die

Opvallend is dat in geen enkele akte de naam van de vrouw van Mr. Anthonis wordt genoemd, wat toch gebruikelijk is in die tijd. Pas in een akte van 1722 komen we haar naam tegen: Jonkvrouwe Elisabeth van den Borch.

Jonker Cornelis Frederik de Ridder van Groenesteijn.

akte blijkt dat het huis in 1668 openbaar verkocht is, op 19 september, na het overlijden van Hendrick van Soudenbalch. Koper is Herman van Ewijk, Raad ter Admiraliteit te Amsterdam. Ook de betaling daarvan is pas gerealiseerd na het overlijden van Herman, bij de verdeling van zijn boedel. Het huis wordt getransporteerd door notaris Van Aelpoel namens de erven van Jonker Cornelis Frederik de Ridder van Groenesteijn (zoon van Mr. Anthonis) samen met notaris Van Bijlevelt, executeur testamentair van Hendrick van Soudenbalch. Herman van Ewijk heeft het huis aan de Nieuwe Gracht bij testament vermaakt aan zijn dochter, Jonkvrouw Jacoba van Ewijk, weduwe van Jeronimus Broen. Zij wordt de nieuwe eigenaar.

Vrouwe Jacoba van Ewijk hertrouwt met – en wordt weer weduwe van – een burgemeester van Dantzig, Gabriël Schoeman. Zij stuurt vanuit Dantzig een machtiging tot verkoop, gedateerd 22 juli 1698, aan Rudolph van Cuijlenburch, oudburgemeester van de stad Montfoort, om het huis op een openbare veiling te brengen. Dat gebeurt in december 1699³⁷. Het wordt getransporteerd op 25 mei 1703³⁸. Het feit dat er ruim drie jaar zit tussen de koop en het transport komt door de gespreide betaling die in de veilcondities is beschreven. Het gekochte kan worden aanvaard met Pasen 1700, maar het transport vindt plaats bij de betaling van de laatste kooppenningen. Dat is overigens twee jaar later dan in de veilcondities is opgenomen, maar er wordt sinds de koop rente betaald over de nog niet voldane som. Dat de laatste kooppenningen zo laat worden betaald heeft zeer waarschijnlijk te maken met het feit dat de nieuwe eigenaar Gerard van Blokland, Heer van Giessen, inmiddels is gescheiden. Op 15 juni 1702 wordt er een akte getekend³⁹ waarmee hij de heerlijkheid Giessen overdraagt aan zijn ex-vrouw, Anna Maria van Papenbroeck. De financiële afwikkeling van de scheidings zal debet zijn aan het uitstel van de betaling.

Na het transport van het huis aan de gracht is Gerard van Blokland eigenaar van *'sekere schoone weldoortimmerde huijsinge, voorsien met verscheidjen schoone vertrecken / soo beneden als boven'* strekkend van de straat tot achteraan het steeds opnieuw genoemde turfschuurtje van de buurman, op dat moment Jonker Daniël de Ridder van Groenesteijn. In de koop zijn inbegrepen de witte stenen tafel met voet, staande op het binnenplaatsje, een grote voetenbank in het voorsalet, een losse *'koetse off bedstede'*, een grote witte houten tafel op het *'comptoircamertgen'* alsmede *'drie ijsere glas gardijnen, een blicke snuiver'* en een bierstelling. Niet inbegrepen zijn de twee behangsels met het houtwerk dat daar bij hoort in het voorste salet aan de straat en in de *'middelkamer'*, daarachter.

Gerard blijft niet lang eigenaar. Op 26 april 1704 draagt hij het huis over aan de Heren Dekan en Capitularen van de kerk van Oude Munster.⁴⁰ De tekst van de akte is nauwelijks leesbaar maar wel is duidelijk dat dat college de koop heeft genaast op basis van het recht van voorkoop.

Het duurt ruim vier jaar voordat het huis weer getransporteerd wordt. Wie intussen gerechtigd is wordt niet direct duidelijk. Er is in 1704 genaast en dat gebeurt meestal ten behoeve van een kanunnik of iemand die anderszins betrokken is bij het Kapittel. Hij hoeft dat niet voor zichzelf op te vragen, maar kan dat ook doen om een van zijn kennissen in staat te stellen in het bezit van zo'n genaast huis te komen. Om welke reden er hier genaast is, is niet zeker. Het komt niet voor in het register van verkoopaktes van het Kapittel. De nieuwe eigenaar is (bij het transport door het Kapittel op 16 juni 1708) Catharine de Grenu, weduwe van Willem Nierop, bij zijn overlijden kolonel in dienst van het land.⁴¹ Zo wordt zij tenminste genoemd in een notariële akte⁴² uit 1703. De connectie die nu gelegd kan worden met de naasting is een zoon van Catherine, Maurits Cornelis Nierop, die kanunnik van Oudmunster is. Er zijn geen bewijzen gevonden dat de naasting plaats vond op zijn verzoek, maar het is wel zeer waarschijnlijk. Dat pas na vier jaar wordt getransporteerd kan weer te maken hebben met de betaling van de koopsom.

Ook de familie De Grenu behoort tot het patriciaat. Catharine's zuster Marta de Grenu is gehuwd met Adam van Lockhorst. De zusters zijn dochters van Maurits de Grenu, in leven gouverneur van Sas van Gent. In 1691 woont de familie Nierop te Utrecht tegenover de Domkerk. Zoon Everard Nierop is dan nog onmondig maar al wel vaandrig. Die zoon wordt in 1698 kanunnik van Sint Marie. Hij is dan nog steeds onmondig, zodat een andere kanunnik, Justus de Milan, hoogheemraad van de Lekdijk Bovendams, wordt benoemd om de kanonikale prebende te beheren gedurende de minderjarigheid. Catharine de Grenu geeft in 1711 procuratie aan Isaac Croonstrom *'colonel en brigadier'* en aan Carel Baron van Wassenaer, majoor, om de belangen van haar zoon Everard Jacob Nierop, kornet, te behartigen voor de hoge krijgsraad. In (of vlak vóór) 1714 overlijdt Catharine. Zij is dan erfgenaam van haar eerder overleden zoon Everard Jacob. Wat voor drama zich heeft afgespeeld in de familie rond die zoon (zelfmoord, duel, executie?) is verder niet uitgezocht omdat het buiten het bestek van dit huizenverhaal valt. Want Catharine verkoopt al voor die tijd, op 28 augustus 1710⁴³, het huis Nieuwe Gracht 38 aan Willem Hendrik Nijpoort (ook: Nieuwpoort en Niepoort), advocaat, voor f4700. Voor de behangsels en verdere roerende goederen wordt f300 betaald. Het transport vindt plaats op 4 juni 1711⁴⁴.

40 Intussen is het zuidelijke huis, nummer 40, nog steeds, ruim een eeuw, in handen van de familie De Ridder van Groenesteijn, evenals het huis en de twee kameren aan de westzijde van de Oude Kamp. Dat verandert in 1722. Op 24 januari van dat jaar vindt er een openbare verkoping plaats waarbij het gehele complex in vier delen wordt geveild. Verkoper is Frans Antonij de Ridder van Groenesteijn, mede namens zijn vader Casper Willem en zijn broer Hendrik Salentijn. De akte waarmee hij wordt gemachtigd door vader en broer is in Mainz opgemaakt omdat die heren daar verblijven. Zij bekleden hoge officiersrangen in het leger van de keurvorst. Medeverkoper – en bij de verkoop aanwezig – is Damian Ernst de Ridder van Groenesteijn, een broer van Casper Willem. Allen zijn erfgenamen van Cornelis Frederik de Ridder van Groenesteijn. In het register van het Kapittel van Oudmunster, waarin de koopaktes worden ingeschreven die van belang zijn voor de voorkoop⁴⁵, wordt in 1722 genoteerd dat wijlen Cornelis Frederick de Ridder van Groenesteijn in 1682 een fidei-commissaire bepaling in zijn testament heeft laten opnemen dat zijn nagelaten goederen alleen mogen worden geërfd door de mannelijke nakomelingen van zijn vader Jonker Anthonis de Ridder van Groenesteijn en diens vrouw Jonkvrouwe Elisabeth van den Bergh. De hierboven genoemde nakomelingen van Cornelis Frederick verzoeken de Staten van Utrecht bepaalde delen van die erfenis uit dat verband te bevrijden hetgeen onder voorwaarden wordt toegestaan. Het request aan – en het besluit van – de Staten is op verzoek van die erven in genoemd register opgenomen. De opheffing van de fideicommissaire bepaling is bedoeld om een zuster te kunnen laten meedelen in de erfenis. Mede door de beslissing van de Staten kan het huis – en de andere delen van het complex – nu worden verkocht.

Koper van het grote huis aan de gracht is de eigenaar van het hoekhuis, wijnkoopman Monsr. Johannes van Pothoven, gehuwd met Cornelia Meijboom⁴⁶. Hij betaalt f6540. Bewoner is Traiectinus Bol, Here van Bruijnenburgh, die nog 3 jaar recht op huur heeft, tot mei 1725 tegen f380 per jaar.

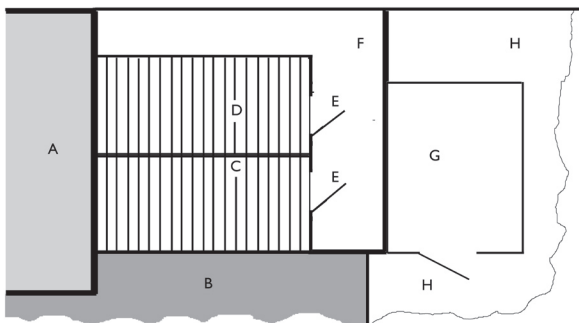
Het meest noordelijke van de drie kameren aan de Oude Kamp (nu nummer 17) wordt ook gekocht door Johannes van Pothoven voor f900. De huurder, Willem van Dee, mag daar conform het huurcontract blijven zitten tot mei 1723 tegen f68 per jaar. De oude bepaling dat het regenwater van de drie huizen aan de Oude Kamp en het huis aan de gracht geloosd mag worden door de poort naar de Brigittenstraat, mits het gebeurt door een goed onderhouden rooster, geldt tijdelijk niet voor dit huis. Het rooster is dichtgestopt en mag pas weer worden geopend

in mei 1723, bij de expiratie van het huurcontract. Willem van Dee heeft kennelijk problemen met zijn bureu.

De andere twee huizen of kameren, beiden ook verhuurd, worden gekocht door Isack Perne, en vervolgens door het Kapittel genaast op verzoek en ten behoeve van kanunnik Mauritz Cornelis Nierop. Het middelste (nu nummer 19) voor f1000 en het meest zuidelijke (nu opgenomen in het hoekhuis, nummer 21) voor f900. Nierop verkoopt de twee huizen door aan Johannes van Pothoven⁴⁷, die daarmee het gehele oorspronkelijke complex, minus het perceel nummer 38, in handen heeft gekregen. Hij laat een jaar later het meest noordelijke huis aan de Oude Kamp verbouwen, groter maken. Hij mag volgens de overeenkomst met de buurman aan de noordzijde, Jan Carel van der Muelen, raad in de vroedschap, die het huis Montfoort bewoont en zijn stallen aan de Oude Kamp heeft, inbalken in die stallen. Die overeenkomst is getekend op 9 mei 1723⁴⁸. Omdat daar nooit sprake is geweest van een poortweg, zal het een ozendrop zijn (een druipruimte voor het regenwater tussen twee huizen zonder goot) die hij bij het huis heeft getrokken.

38 Het buurhuis, nummer 38, wordt op 9 januari 1733 door Vrouwe Maria Juliana Lisart, weduwe van Willem Hendrik Nieupoort, verkocht aan de man die op dat moment in het huis woont: Mr. Cornelis Leonard van der Pant, Schout en Gadermeester van Henswijk. De prijs is vastgesteld op f6900 kosten koper, waar nog bij komt een bedrag van f100 voor de behangsels zowel in de bovenkamers als drie benedenkamers en aan *'meubile goederen nog een grote (linnen-?)pers met deszelfs toebehoren, een fileertafel, twee platen staande in de eerste en tweede kamer, een schildertafel voor de schoorsteen inde tweede kamer een rechtbankkast ofte turfkest een kopere deksel en insteecksel tot het fournuis een witte marmeren tafel met dito voet, een ladder, twee bottelrakken drie stellingen, eenige planken ende een hoenderhok'*. Het huurcontract loopt nog tot mei 1735. De koop gaat niet door omdat het huis wordt genaast door het Kapittel ten behoeve van mede-kanunnik Gerard Nahuis *'of degene die hij sal komen te nomineren'*. Hij moet aan het Kapittel f300 betalen voor gemaakte kosten (hier duiken de kosten voor 'wijnkoop en onlust' op die in de erfpachtbrieven werden genoemd, zie de beschrijving van voorkoop in noot 3). Hij nomineert Mr. François Cornelis van Bockhoven, secretaris van het hoogheemraadschap Lekdijk Bovendams.

In 1738 sluiten de bureu een overeenkomst betreffende het al vaker genoemde turfschuurtje. In de overeenkomst waarbij de eerste comparant Johannes van Pothoven is en tweede comparant François Cornelis van Bockhoven, wordt de situatie als volgt omschreven: *'...dat zijn hujsinge is streckende voor een*

Een van de mogelijke interpretaties van de beschrijving in de overeenkomst tussen Van Pothoven en Van Bockhoven.

A = huis nr. 38

B = huis nr. 40

C en D = keuken en vaathokje

E = de openslaande ramen boven de 'tussenspatie'

F = de 'tussenspatie'

G = turfschuurtje

H = de tuin van nr. 40

gedeelte met zijn plaats terzijden zuidwaarts om met een turfschuurtje agter de keuken en vaathokje van 2e comp. oostwaarts, dat het voorscr. turfschuurtje is gesepareert met een muur van des 2e comp. keuken in zoverre dat zijn (2e comp.) vensters van zijn keuken en vaathokje openslaan over de tussenspatie van der tweede comp. keuken en vaathokje en des eerste comp. turfschuurtje...

De eerste comparant zal, als hij het turfschuurtje wil vertimmeren en er een 'gebouw van waarde' van wil maken, de lichten van de keuken, het vertrek daarboven en het vaathokje 'nooit nogte nooit' betimmeren.

40 Of Van Pothoven van plan is het turfschuurtje te verbouwen is niet duidelijk maar de verbouwing heeft nog niet plaats gehad als in 1745, op 9 maart, de erven van Johannes van Pothoven het huis transporteren aan Joan van Senden, kanunnik van Oudmunster⁴⁹. In de omschrijving van de transportakte worden ook de cameran aan de Oude Kamp genoemd. Daarbij zijn bepalingen opgenomen met betrekking tot de hooizolders bij de stallen en de last die een van die huizen daarvan kan hebben. Helaas is de koopakte niet bewaard gebleven en is de koopsom niet bekend. Jammer want daaruit zouden conclusies kunnen worden getrokken met betrekking tot de opdrachtgever van de verbouwingen in de loop van deze eeuw. Zie ook het hoofdstuk bouwhistorie.

Joan van Senden heeft in 1727 zijn plaats in het Kapittel gekocht op een openbare veiling. Hij betaalde daarvoor f9300. Alvorens het geld uit te keren worden eerst de kosten afgetrokken. Er wordt uitgekeerd aan vijftien kanunnikken, elk een bedrag van f611. Maar de heren hebben tijdens de verkoping zichzelf goed voorzien van rookwaar, spijs en drank: een half pond tabak en een mand pijpen, 7 'boteljes' franse wijn, 14 flessen moezelwijn en 300 oesters.

In bijlage 2 wordt een overzicht van de kosten van de veiling gegeven.

Joan van Senden is ontvanger van de Staten en moet daarom zekerheid geven dat hij zijn functie goed zal vervullen. Er wordt, nadat hij het huis heeft gekocht, in 1746 een 'hypothecaire cautie' gevestigd op het huis⁵⁰, zodat eventuele tekorten op hem kunnen worden verhaald.

In 1755 verkoopt François van Bockhoven zijn huis aan Mr. Pieter Cornelis 't Lam, advocaat voor het Hof van Utrecht. Pieter Cornelis is begin 1753 gehuwd met de weduwe Eleonora Brant. De huwelijksvoorwaarden worden opgemaakt op 30 december 1752. Pieter is op dat moment nog minderjarig en heeft goedkeuring en toestemming nodig van zijn voogd Jacobus Douw. Bij het transport op 17 juli 1755 wordt ontvanger Joan van Senden nog als buurman genoemd.

In 1763, op 2 december, verkoopt Van Senden's weduwe, Elisabeth Wuesten voor een bedrag van f18400 het huis nummer 40 met tuin, koetshuis, stal voor vier paarden uitkomend in de Brigittenstraat, de behangsels, staande en liggende (haard-)platen, alsmede de schilderijen en spiegels voor de schoorstenen, aan Maria Aemilia Hoffman.⁵¹ Ook de huizen aan de Oude Kamp zullen zijn meeverkocht, bij een volgende verkoop in 1775 worden ze weer genoemd als onderdeel van het complex.

Maria is sinds 1758 de weduwe van professor en 'medicine doctor' Everard Jacob van Wachendorff, waar zij in 1749 mee getrouwd was. Haar vader is Johannes Gaubius. De reden waarom Maria Aemilia haar achternaam heeft veranderd (of laten veranderen) is nog niet gevonden. Zij heet al Hoffman als zij in 1745 haar testament laat maken⁵². Zij testateert dan aan haar zuster Constantina Gaubius en benoemt diens echtgenoot (en neef?) Hieronimus David Gaubius tot executeur testamentair. Hieronimus is net als Van Wachendorff professor in de medicijnen en chemie, maar hij doceert in Leiden. Hij krijgt een legaat van f3000, zijn vier kinderen ieder een legaat van f5000. Vader Johannes Gaubius leeft nog en krijgt een legaat van f20.000. Verder strooit zij met legaten van enige duizenden guldens. Heeft ze geërfd van moeders kant, dat zij zoveel geld heeft? Komt daar ook de naam Hoffman vandaan?

Maria Aemilia gaat wonen aan de Nieuwe Gracht, maar niet lang. Zij is overleden als haar zuster het huis in 1770 verkoopt. Het transport vindt plaats op 12 december van dat jaar⁵³.

De nieuwe eigenaar is Wilhelmina Gerhardis. Ook zij blijft er niet lang wonen. Zij trouwt met Mr. Jan Pieter van Vianen en het huis wordt op 14 januari 1775⁵⁴ weer verkocht. Het transport vindt plaats op 4 mei 1775⁵⁵.

Silhouet van Willem Emmery baron de Perponcher de Sedlnitzky.

De koper is Mr. Willem Emmery de Perponcher de Sedlnitzky, Here van Wolphaertsdijk, raad in de vroedschap en schepen dezer stad enz. enz. Uit deze akte blijkt overigens ook dat de noordelijke buurman, Mr. Pieter 't Lam, secretaris is van het Domkapittel.

In de akte komen alle bepalingen met betrekking tot gemene muren, waterlozing, enzovoort, opnieuw terug. In de koop is begrepen het huis met erf en tuin (het wordt geen kamer meer genoemd) aan de Oude Kamp, nu nummer 17. Dat huis heeft en behoudt mede 'de gemeenschap en last aan de gemeene pomp op de Ridderhofstad staande'. Hoe belangrijk is die pomp? Er is ook al recht op gebruik van de pomp die bij de burens staat. Of is die pomp af en toe droog? Omdat dit SteenGoed gaat over de huiszeden aan de gracht, laten we dit verder rusten.

Een van de bepalingen die nieuw is, betreft het raam van het huis van de weduwe van de raadsheer De Jong, op de tuin van het huis uitkijkend. Het mag niet betimmerd worden ingevolge een accoord van 25 oktober 1715. De weduwe bezit het huisje Brigittenstraat 2.

Willem Emmery baron de Perponcher de Sedlnitzky is van de opeenvolgende eigenaren/bewoners een van de meest belangrijke. Belangrijk voor de stad en de provincie en in zijn laatste jaren ook voor de universiteit. Het verhaal over deze intrigerende figuur heeft op zich niet veel met de geschiedenis van deze huizen te maken. Hierna zijn onderdelen van dat verhaal die van belang zijn voor ons onderwerp opgenomen. Toch is het leven van Willem Emmery interessant genoeg om het de lezer niet te onthouden. Daarom is een samenvatting opgenomen in de eerste bijlage⁵⁶.

Willem Emmery is Raad in de Vroedschap van Utrecht en gehuwd met Agnes Clara Voet van Winssen. In 1776 verwerft hij een plaats in het Domkapittel en wordt meteen supernumerair geëligende, de voorzitter van de Statenvergadering. Als de Staten van Utrecht in 1785 uitwijken naar Amersfoort, gaat De Perponcher daar tijdelijk wonen.

38 De eerste maanden van 1785 zijn voor het gezin De Perponcher dramatisch. Op 16 januari sterven twee zoontjes, bijna vijf respectievelijk bijna zes jaar oud. Een maand later op 16 februari sterft een dochtertje, net vier jaar oud. Agnes Clara lijkt zich niet meer gelukkig te kunnen voelen in het huis. Zij koopt zodra de gelegenheid zich zes jaar later voordoet het buurhuis, nummer 38. Dat pand is zoals we gezien hebben, eigendom van Mr. Pieter 't Lam. Pieter 't Lam is in of vóór 1783 overleden, zoals blijkt uit een plechtakte van 3 december van dat jaar.⁵⁷ Zijn vrouw, Eleo-

nora Brand, leent dan geld onder hypothecair verband en wordt in die akte weduwe genoemd. In die akte wordt ook de bewoner van het pand genoemd: de man die Eleonora het geld leent, Bernardus van Beek. Het huis komt in 1791 beschikbaar na het overlijden van Eleonora Brand. De twee aangestelde curatoren in de nagelaten onbeheerde boedel dragen het huis over aan het Roomsche Catholique Kinderhuis in de Donkerstraat. Dat de koop plaats vindt op een openbare verkoping mag worden geconcludeerd uit het feit dat bij de overdracht wordt vermeld dat behalve de kooppenningen ook de 'randsoenpenningen' zijn voldaan, de opslag voor de veilingkosten. Het transport vindt plaats op 29 juli en op dezelfde datum wordt het pand door het Kinderhuis getransporteerd aan Agnes Clara Voet van Winssen⁵⁸. Zeer waarschijnlijk gaat de familie De Perponcher in nummer 38 wonen en wordt het grotere huis nummer 40 voor representatieve doeleinden gebruikt.

Op 13 september 1803 overlijdt Agnes Clara Voet van Winsen, 51 jaar oud. Bij de boedelscheiding wordt geregeld dat het noordelijke huis, dat immers haar eigendom was, voor de helft eigendom wordt van Willem Emmery en voor de andere helft van de twee nog levende, ongehuwde dochters. Als Willem Emmery overlijdt, op 25 juni 1819, op de leeftijd van 78 jaar, erven de twee dochters al zijn bezittingen, conform zijn testament gedateerd 8 januari 1774, waarin hij zijn bezit nalaat aan al zijn nog in leven zijnde nakomelingen, ieder voor een gelijk deel.⁵⁹

De twee zusters, Paulina Adriana Engelbertha en Johanna Maria, geven notaris Nicolaas Buddingh opdracht het huis nummer 40 te omschrijven en openbaar te verkopen. Die maakt zoals gebruikelijk daar een 'extract proces verbaal' van (tegenwoordig zeggen we de grosse van de akte) evenals van de verkoping en het transport⁶⁰.

In het proces-verbaal waarmee de openbare verkoping op 29 mei 1820 is geregistreerd wordt het huis als volgt omschreven: 'Dit huis is voorzien, beneden van vier kamers, mangelkamer en keuken, boven van vier kamers, alle behangen en met schoorsteenen, benevens een kabinet annex achterkamer en eene meidenkamer, voorts groote zolders, vertrekken voor domestieken, en eindelijk ruime kelders. En zulks met de spiegels voor de schoorsteenen, en met alles, wat verder in het huis en op den grond aard- en nagelvast is...'. Het schilderij voor de schoorsteen in de linkerachterkamer wordt niet genoemd, maar is al wel aanwezig. De bepalingen met betrekking tot de gemeenschappelijke muur met het zuidelijk huis (hoger op metselen, geen ramen, inbalken in die muur door de buurman toegestaan) worden nog een keer genoemd.

Het 'extract proces verbaal' van de openbare verkoping belandt via de opeenvolgende eigenaren in het archief van het Utrechts Monumentenfonds. Daar zijn bijna alle stukken terecht gekomen die inzicht geven in de opeenvolgende eigenaren van de huizen Nieuwe Gracht 38 en 40 over de periode ongeveer 1820 – 1976, met een hiaat van 45 jaar voor nummer 38. Door het Fonds zijn die stukken ter beschikking gesteld voor deze studie en voor doorlevering aan de huidige eigenaren.

Hendrik Anthony Frederik Gobius.

Ook het raam van Brigittenstraat 2, dat uitzicht heeft op de tuin, moet vrij worden gehouden.

Opvallend is dat op de kadastrale kaart van 1832 te zien is dat de tuin bij dit huis aanzienlijk is ingekort. De tuin van nummer 38 loopt als een winkelhaak om de andere tuin heen. Het is ook duidelijk waarom de stal in de Brigittenstraat niet genoemd wordt in de beschrijving van het huis. Die is daar in 1832 niet meer.

De koopprijs bedraagt f9000, de kosten van veiling f499,66. Koper is Hendrik Anthony Frederik Gobius (*10-02-1782, †28-06-1862), lid van de raad, in 1830 tevens thesaurier. In 1840 wordt hij stedelijk ontvanger genoemd.⁶¹ Hij is gehuwd met Agatha Maria van Dam met wie hij drie kinderen krijgt.

38 Intussen blijven de zusters De Perponcher wonen in het noordelijke huis. Vermoedelijk hebben zij ook een buiten in 's Graveland, want de oudste, Paulina Adriana Engelbertha overlijdt daar in 1828 op 50-jarige leeftijd. De jongste, Johanna Maria, woont daarna ook niet constant in het huis aan de gracht, maar zij houdt het wel achter de hand als pied-à-terre. Dat blijkt uit het feit dat er bij de volkstelling van 1830 alleen drie dienstmaagden en een knecht worden genoemd als bewoners van het huis.

Johanna Maria huwt enige jaren na het overlijden van haar zuster met een Engelse majoor, George James. Zij maakt op 23 maart 1846 in Southampton haar testament. Zij is dan weduwe van George.

Het huis wordt op een openbare veiling gebracht door een gemachtigde van Johanna Maria. Ook het huis aan de Oude Kamp (in de akte wordt de straat, zoals wel vaker in deze periode voorkomt, Nieuwe Kamp genoemd), nu nummer 17, wordt verkocht, als apart kavel. De koop en toewijzing vindt plaats op 11 oktober 1834, de kwitantie voor de koopenningen van het huis aan de gracht (f10250) is gedateerd 2 december van datzelfde jaar en de overschrijving ten hypotheekkantore twee dagen later.⁶²

In de akte wordt het huis omschreven: *beneden drie kamers waaronder een fraaie suite, een keuken met de vereiste benodigdheden, boven vier kamers, waarvan drie behangen en met stookplaatsen, en waarvan twee met alkooven. Voorts een kabinetje en een provisiekamer, ruime zolders met twee domestiekenkamers, een ruime kelder en een grote tuin, met grote oude bomen.* Er wordt in dezelfde akte ook vastgesteld dat na het overlijden van de zuster het transport van het huis op naam van Johanna Maria niet is ingeschreven bij het Hypotheekkantoor.

Het huis is verkocht aan jonkvrouw Louise Isabelle Wilhelmina Mock (*1806, †1859). In de akte in het kadaster wordt zij, 27 jaar oud, rentenierster genoemd. Bij de volkstelling van 1840 woont haar zuster, Anna Everhardina Johanna Mock (*1805, †1879) bij haar in huis. De echtgenoot van Anna, Philip Hendrik Benjamin Baron van Goltstein, advocaat (*1803), staat in 1840 ook ingeschreven op dit adres, als hoofdbewoner. Maar het is de vraag of hij er daadwerkelijk woont. Vermoedelijk leeft hij in onmin met zijn vrouw. Die is met haar dochter bij haar zuster ingetrokken. Zij wordt in de telling van 1850 dan ook als 'verlaten huisvrouw' omschreven.

Als de eigenaresse van het huis, Louise Mock, op 24 maart 1859 overlijdt, wordt aan haar nichtje Benjamina Anna Frederica Alexandra Baronesse van Goltstein (*1826) het huis gelegateerd, mits zij haar moeder in het huis laat wonen zolang deze dat wil.⁶³ De overige erfenis wordt gelijk verdeeld over de moeder en haar broer Jonkheer Johannes Mock. Dit alles onder de fidei-commissaire voorwaarde dat Anna haar 'portie erfenis' (of wat er bij haar overlijden van over is) vermaakt aan haar dochter. De bewindvoering over deze 'portie erfenis' is bij testament toegewezen aan Mr. Jan Everard de Pesters van Cattenbroek, maar bij de boedelscheiding wordt de echtgenoot van Benjamina aangewezen als de uitvoerder, onder toezicht van Mr. De Pesters. De boedelscheiding en afgifte van het huis vindt op 23 augustus 1859 plaats.

In deze boedelscheiding worden Anna Everhardina Johanna Mock en haar dochter beiden curatrice genoemd van de op 27 januari 1843 onder curatele gestelde Baron van Goltstein. Hij overleeft zijn vrouw en dochter en overlijdt te Parijs, in 1874. Of het curatorschap wordt overgenomen door de echtgenoot van dochter Benjamina na het overlijden van zijn schoonmoeder en zijn vrouw, is niet gevonden.

Benjamina Baronesse van Goltstein is op 21 juni 1855 gehuwd met de zeven jaar jongere Mr. Anthonie Jacob Willem Farncombe Sanders, inspecteur van het lager onderwijs in de provincie Utrecht. Zij wonen na hun huwelijk niet in het huis, daar blijft moeder Anna van Goltstein-Mock wonen. Maar het bevolkingsregister laat zien dat op 7 juni 1869 Anthonie Jacob Willem Farncombe Sanders, inmiddels lid van de gemeenteraad van Utrecht, zijn intrede doet in het huis. Dat gebeurt nadat zijn vrouw Benjamina op 21 februari 1868 is overleden. Hij brengt ook zijn dochttertje Anna Wilhelmina Alexandrie (*1858, †1875) in de woning van haar grootmoeder. Dat meisje is na het overlijden van haar moeder de eigenaresse van het huis, de vader heeft voor de helft het vruchtgebruik. Of de oma daarna is blij-

ven wonen op de gracht is niet zeker. Zij wordt wel genoemd in het bevolkingsregister, maar zij overlijdt in op 2 juli 1879 te De Meern.

De overschrijving van de eigendom van het huis vindt plaats in 1876, na het overlijden van Anna Wilhelmina Alexandrie, op naam van haar vader Anthonie Farncombe Sanders. Die brengt het huis, na het overlijden van zijn schoonmoeder in 1879 op een openbare veiling, op 6 september van dat jaar.

Op die veiling wordt het perceel gesplitst in twee kavels ter verkoop aangeboden: het huis met een stuk tuin (totaal grondoppervlak 300 m²) en los daarvan een groot stuk tuin (280 m²). Het grootste deel van de tuin wordt gekocht door de burens: Maria Aletta Diderika Willemina Gobius en haar broer Henrik Anton Frederik Agathus Gobius, bewoners en eigenaren van nummer 40 na het overlijden van hun vader op 28 juni 1862. Vanaf dat moment blijft dat stuk tuin bij nummer 40. Broer en zus Gobius kopen overigens ook het huis nummer 38 met het restant van de tuin. Opnieuw zijn de beide huizen in één hand. Maria Gobius is op 18 juni 1863, op 50-jarige leeftijd, getrouwd met de vijf jaar jongere Johannes Christiaan Ballot. In het bevolkingsregister wordt hij eerst 'zonder beroep' omschreven, later wordt hij doctor genoemd.

De heer Farncombe Sanders blijft nog wel bewoner, tot juni 1886. Dan verhuist hij naar Den Haag. Het huis blijft verhuurd. In maart 1880 is het gezin van Johannes Peter Junius van Hemert, luitenant-kolonel (*1814), erbij ingetrokken. Hij woont er niet lang, hij overlijdt in februari 1881. Zijn vrouw, Wilhelmina Adriane Schimmelpenninck (*1824) blijft er samen met de jongste dochter Elisabeth wonen tot augustus 1886. Dan verhuist ze naar Lucas Bolwerk 1. De oudste dochter is, een maand vóór het overlijden van haar vader, verhuisd naar Harderwijk.

Op 19 mei 1886 betreft notaris Hendrik Franciscus Anthonius Kaag (*1847) het huis. De huishoudster is er al op 3 mei. Hendrik's vrouw, Petronella Clasina van Niekerken, (*1850), wordt pas 7 september 1886 op dit adres ingeschreven na haar huwelijk op 31 augustus met Hendrik Kaag. In de ruim zes jaar dat zij hier wonen worden drie kinderen geboren, waarvan de eerste slechts anderhalve maand leeft. 20 juni 1887, negen dagen vóór de geboorte van dat eerste kind wordt Jean Henri Marie François Clemens Partoes (*1862) uit Brussel ingeschreven als bewoner. Zijn wettig domicilie blijft echter Brussel. Hij verhuist 12 juli 1892 met het gezin mee naar Brigittenstraat 5. Er wordt niets over de man gezegd, maar hij is vermoedelijk aangesteld als

gouverneur voor de kinderen. In de zes jaar dat het gezin op de gracht woont, worden zes dienstboden genoemd, meestal drie tegelijk. Zij blijven betrekkelijk lang in dienst.

Naast deze huurders, die wat langer hier hun domicilie hebben, zijn de overige bewoners over het algemeen voor korte termijn huurders, soms slechts voor ruim een half jaar. Een officier van gezondheid, een dokter, een gepensioneerde, een moeder met dochter en dienstbode, een klerk van de Staatsspoorweg Maatschappij, een marine officier van de administratie. Te veel en te kort bewoner om ze allen te noemen of uitgebreid te beschrijven.

De huiseigenaren, Hendrik Gobius samen met zijn zuster Maria en zijn zwager Johannes Ballot wonen in het grote huis nummer 40. Maria overlijdt op 12 juni 1890 en haar echtgenoot is conform haar testament haar enige erfgenaam. De twee heren zijn nu samen, ieder voor de helft, eigenaar van de twee panden en blijven in nummer 40 wonen. Na het overlijden van Maria neemt het aantal bij de heren inwonende dienstboden gestaag toe. Eerst zijn het er twee, maar uiteindelijk zijn vijf dienstboden tegelijk inwonend. Op 18 februari 1897 overlijdt Johannes Ballot. Zijn erfgenamen, negen familieleden (twee schoonzusters en zeven nichten/nichtjes) erven 'onder den last van levenslang vruchtgebruik ten behoeve van' Henri Gobius. Toch wordt het huis nummer 38 verkocht als gevolg van een uitspraak van de arrondissementsrechtbank, gedateerd 4 mei 1897.

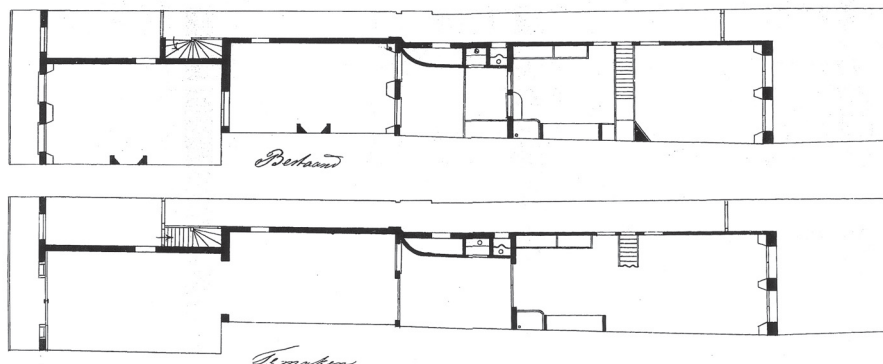
In de omschrijving van de verkoop van 1897 wordt de splitsing van de tuin, uitgevoerd in 1879, omschreven: de oostelijke belending is 'een op het terrein door een bestaanden muur reeds aangewezen grenslijn, getrokken uit den noordoostelijken hoek van het kadastrale perceel gemeente Utrecht Sectie B, nommer 327 in rechte lijn noordwaarts op tot de noordelijke grenslijn van het kadastrale perceel gemeente Utrecht Sectie B nommer 321'.⁶⁴ In deze omschrijving valt op dat het oude kadastrale nummer nog wordt gebruikt. Door de splitsing is het kadastrale nummer van huisnummer 38 namelijk gewijzigd in 3365.

De openbare verkoping vindt plaats op 15 mei 1897. De verkoopprijs bedraagt f8100, de koper is Jan Krap, aannemer. Drie en een halve maand later, op 2 september verkoopt Jan Krap het huis door, voor f9500, aan de rijtuigschilder Hendrikus Johannes Caro⁶⁵. Hij lijkt een behoorlijke winst maakt te hebben, maar op 25 augustus is er een bouwvergunning aangevraagd voor een verbouwing van de benedenverdieping. Daarbij worden muren weggebroken om grote ruimten te maken. Op de tekening van de bouwvergunning⁶⁶ is te zien dat ook de twee

Tekening van een raam aan de achterzijde van nummer 40, rond 1835 gemaakt door H.A.F.A Gobius.

De tekening behorend bij de bouwvergunning van 1897 waarbij de begane grond wordt verbouwd tot werkplaats voor rijtuigschilder Caro.

ramen aan de straat worden verbouwd tot een grote poort om de rijtuigen naar binnen te kunnen rijden. Het is niet omschreven in de transportakte, maar in de hogere prijs kunnen de verbouwkosten zijn verwerkt. Hendrikus Johannes Caro betreft zijn huis in oktober 1897, samen met zijn vrouw Antonia Kleinstarink en zijn zoon Hendrikus Johannes junior. Caro schildert niet alleen rijtuigen, hij blijft ook kamers verhuren⁶⁷. Allen korte termijn-huurders: een bloemist, een verpleegster, een majoor der Genie, twee studenten. De studenten huren het langst: respectievelijk drie en ruim vier jaar.

Na het overlijden van Caro senior wordt het huis uit de boedel toegescheiden aan Hendrikus Johannes Caro jr. blijkens een akte gedateerd 3 augustus 1915⁶⁸. Caro jr. blijft nog rijtuigen schilderen, maar niet lang. Door de opkomst van de auto zit er geen brood meer in de branche. Hij verkoopt het huis op 26 juni

De huizen Nieuwe Gracht 38, 40 en 42 vóór 1918: de inrit voor de rijtuigen is nog aanwezig.

1918 aan de N.V. Levensverzekering Maatschappij Utrecht⁶⁹. De 'Utrecht' mag geen schadeloosstelling vragen wegens gebreken omdat het is gekocht 'voetstoots, zoals het verkochte door den verkooper bezeten wordt, zonder eenige andere vrijwaring dan voor het rustig en vreedzaam bezit'. De verkoopprijs bedraagt f14000. Verkoper Caro verklaart dat het verkochte is verhuurd tot 1 juli 1918, doch dat de huurder het perceel nog niet behoeft te verlaten ingevolge de bepalingen der huurcommissiewet.

In het adresboek van 1919 komen we het huis niet tegen. Waarschijnlijk omdat de benedenverdieping van het huis weer bewoonbaar moet worden gemaakt. De bouwtekening daarvoor is gedateerd juli 1918⁷⁰. Van 1920 tot en met 1934 bewoont de kapitein der artillerie J.C. Guise het huis. De laatste drie jaren als gepensioneerde.

Uit de adresboeken van 1935 tot 1940 blijkt dat de N.V. Nationale Financierings Maatschappij in het pand is gevestigd, gelijktijdig met Mr. J.Ph.A. Enthoven, advocaat en procureur. Daar komt in 1940 Mej. Mr. C. Enthoven bij, eveneens advocaat en procureur.

Wanneer precies de papiergroothandel Proost & Brandt het Utrechtse bijkantoor in dit pand vestigde is niet met zekerheid achterhaald. Deze firma, die zijn wortels heeft rond 1742 in Amsterdam, heeft bij de verhuizing van het hoofdkwartier van Amsterdam naar Diemen in 1988 haar gehele historische archief weggegooid. In de telefoonboeken wordt zij voor het eerst in 1956 genoemd op de gracht, daarvóór op het Domplein. In 1984 staat ze niet meer in het telefoonboek. Zij huurt uiteraard van de Levensverzekering Maatschappij. Maar er zijn meer huurders. Of die rechtstreeks van de 'Utrecht' huren of van Proost en Brandt heb ik niet meer kunnen achterhalen. Van één huurder is bekend dat het een onderhuurder is: het Coöperatief Grafisch Advies- en Calculatiebureau gebruikt van begin 1957 tot 1981 de twee kamers aan de straatzijde op de eerste verdieping.

In de kelder is sinds 1956 de sociëteit 'de Engelenzang' gevestigd. Het verzoek van eigenaar de 'Utrecht' om, speciaal voor deze sociëteit, een werftrap aan te brengen 'zulks ten gerieve van de leden van de Utrechtse Sociëteit van Kunstenaars en Kunstliefenden en daardoor in het belang van de culturele manifestaties in Uw stad' wordt door de gemeente gehonoreerd. Met invloedrijke leden als bijvoorbeeld Leeftang, Spanjaard, Romijn, Wouda kon dat ook geen probleem zijn. De leuning van de trap, vlak bij de kelderuitgang, zal menig sociëteitsbezoeker hebben beschermd tegen het ontnuchterende grachtwater. De Engelenzang zit nog steeds in de kelder.

4 We keren terug naar huisnummer 40. Zoals hierboven al beschreven, is Johannes Christiaan Ballot, één van de twee overgebleven eigenaren, in 1897 overleden. Hendrik Gobius overleeft zijn zwager twee jaar en overlijdt op 25 juli 1899, bijna 84 jaar oud. Hij is voor de helft eigenaar en van de andere helft heeft hij het levenslange vruchtgebruik.

De grosse van de akte van de publieke veiling van dit huis op zaterdag 18 november 1899 om zeven uur 's avonds beschrijft alle aanwezige of vertegenwoordigde erfgenamen van zowel Henri Gobius als van Johannes Ballot die bijeen zijn gekomen in het veilinghuis Achter Sint Pieter⁷¹. Alles bij elkaar zijn het er zo'n 45. Sommige erfgenamen van Gobius erven voor een vijfde deel, anderen voor een achtste of een zestiende deel (van de 50% van zijn aandeel in het huis). Bij de erfgenamen van Ballot ligt het nog wat ingewikkelder. Zijn aandeel in de opbrengst wordt verdeeld in 480 delen waarna de een 69 delen krijgt, een ander 23 delen enzovoort. Het huis wordt verkocht voor f15900 aan aanne-mer Van Schaik, die verklaart te hebben gekocht in opdracht

1902: het personeel van N.V. Levensverzekering Maatschappij Utrecht voor het tijdelijke hoofdkantoor.

van N.V. Levensverzekering Maatschappij Utrecht. De verzekeraar gebruikt het huis als kantoor in afwachting van het voltooiën van het nieuwe kantoorgebouw aan de Leidsche-weg.

Het bevolkingsregister geeft aan dat in juni 1900 Carel Hendrik Ehrenfeld (*1859), con-gierge, met zijn vrouw Johanna Cornelia Stuffers (*1853) in het pand komt wonen. Zij blijven er tot 3 febr. 1903.

In oktober 1902 verhuist de familie Grothe (de heer Grothe is advocaat) met drie kinderen vanuit de Brigittenstraat 24 naar dit huis. Aangezien de con-gierge van de 'Utrecht' pas zeven maanden later vertrekt, zal waarschijnlijk nog niet alle kantoor-inboedel van de 'Utrecht' verhuisd zijn naar het nieuwe pand.

De familie Grothe woont er met drie dienstboden, een kinderjuffrouw en een gou-

vernante. Het vierde kind wordt hier geboren. Zij verhuizen op 22 april 1911 naar Nieuwe Gracht 32.

De volgende huurders van dit pand wonen er maar voor korte tijd: Johannes Reijnsbach, (*1855), gepensioneerd president van de 'Javasche bank' gehuwd met Mathilda Charlotte Gauw (*1860) komt met drie dochters, een zoon en drie dienstboden. Zij wonen er van 1911 tot 1915. Vervolgens komt J. Homan van der Heide, ingenieur, van 1915 tot 1917. Daarna M.C. Brandes, van 1917 tot 1919. De hoogleraar Prof. Dr. A.A. Heijmans van den Bergh woont er wat langer, van 1920 tot 1926. Dan komt Ir. J. Manschot, van 1927 tot 1937. In het adresboek van 1932-1933 wordt het Stichtsch Assurantie Kantoor genoemd. Of Manschot daarbij betrokken is, is niet duidelijk.

In 1936 huurt de familie Vorstius Kruiff het pand. Zij laten centrale verwarming aanleggen.

Hoewel in de tweede wereldoorlog het buurhuis nummer 42 door de bezetter is gevorderd om er officieren in onder te brengen, worden in het achterhuis van nummer 40 gedurende het laatste deel van de oorlog bijeenkomsten gehouden door een groep notabelen die bespreken welke koers er na de oorlog zou moeten worden gevoerd. Zij kunnen bij een inval snel vluchten via de tuinen en het poortje naast Oude Kamp 3. De zoon Vorstius Kruiff jr. die deze gegevens mondeling verstrekt, vertelt ook dat hij daar indertijd uit veiligheidsoverwegingen zo min mogelijk van mocht weten.

Mr. Dr. T. Vorstius Kruiff overlijdt eind 1972. Zijn echtgenote, mevrouw A.C.F. Vorstius Kruiff-Dames Visser is zeer actief betrokken bij de restauratie van de Pieterskerk. In een brochure van de Waalse Kerk over die restauratie wordt gesteld dat zij de voorbereiding en uitvoering met grote vasthoudendheid op gang heeft gehouden. Zij overlijdt op 21 oktober 1983. Haar zoon, T. Vorstius Kruiff, bewoont het huis tot 1985.

Bij de restauratie van de Pieterskerk wordt de sarcofaag van bisschop Bernold naar de crypte verplaatst. Op deze foto van die gebeurtenis is mevrouw Vorstius Kruiff, geheel links, te zien.

In verband met de slechte toestand van veel werfmuren langs de grachten koopt de gemeente Utrecht zowel de muren als de werven op om ze te kunnen herstellen. De eigenaren van de achterliggende percelen houden het recht om deuren en ramen in die muren te hebben, zoals deze op het moment van koop aanwezig zijn. Bovendien behouden ze het recht om door de deuren uitgang te hebben naar de werf. De gemeente zal muren, balies en werven onderhouden, maar de eigenaren en hun opvolgers moeten een jaarlijkse bijdrage betalen in de kosten. De 'Utrecht' betaalt een eenmalig bedrag van f2323,13. Daarmee zijn de bijdragen voor alle drie de panden van de verzekeringmaatschappij, nummer 38 tot en met 42, afgekocht. De transportakte waarmee de eigendom wordt overgedragen dateert van 8 november 1957.⁷²

De Levensverzekering Maatschappij Utrecht wil de drie panden 38, 40 en 42 afbreken om op die plek een nieuw kantoor te bouwen, met parkeerruimte op het grote binnenterrein. Wie daar een stokje voor steekt is niet bekend maar de status van Rijksmonument wordt aangevraagd en op 12 juli 1966 verkregen.⁷³ Van afbreken kan geen sprake meer zijn. De inschrijving in de Rijksmonumentenlijst van beide panden vindt plaats op 5 juni 1969. Daar wordt tegen in beroep gegaan, maar dat wordt afgewezen met de beschikkingen gedateerd 28 september 1973.⁷⁴ De 'Utrecht' wil nu van de panden af. Op initiatief van het Utrechts Monumenten Fonds wordt er overleg gevoerd. De 'Utrecht' verklaart zich bereid de huizen 'tegen een alleszins aanvaardbare prijs' over te dragen, zoals dat in het jaarverslag van het UMF 1976/1977 geformuleerd wordt. Nummer 38 wordt in juli 1976 gekocht voor f130.000 en nummer 40 voor f150.000. De overdracht vindt plaats op 1 september 1976. Datzelfde jaar nog vraagt het UMF de monumentenstatus aan voor het achterste deel van de tuin van nummer 40, met als argument dat dat deel van de tuin, hoewel het een apart kadasternummer heeft, als één geheel moet worden gezien met het huis, en dat moet worden voorkomen dat in de toekomst iemand deze historische plek zou misbruiken als parkeerplaats of om te bebouwen. Het verzoek wordt gehonoreerd. Verzoeken van eigenaren van panden in de Brigittenstraat om een stuk tuin te kunnen kopen, worden om dezelfde reden afgewezen.

Het Fonds concludeert in het eerder genoemde jaarverslag dat nummer 40 in redelijke staat is, waardoor voorlopig alleen enig onderhoud op ondergeschikte punten nodig is. Over nummer 38 wordt gesteld dat het van de aanvang af de bedoeling was het pand door te verkopen, zodra zich daarvoor een goede gelegenheid zou voordoen. Die gelegenheid doet zich al snel voor: op

22 december 1977 wordt het huis verkocht aan H.G.A. van Aarsen die het pand ruilt, onder bijbetaling, met Hardebollenstraat 15, dat door het Fonds zal worden gerestaureerd en daarmee gereed van de sloop. Van Aarsen gaat op de gracht wonen, boven de papiergroothandel. In 1982 verkoopt hij het pand weer, aan Willem Herman van Palenstein Helderman en zijn echtgenote Lena Hilda Maria Susan. Die verhuren het huis in delen, tot 1984, onder andere aan Stijn Verbeek. Daarna gaan ze er zelf wonen en verbouwen het huis tot een mooie, harmonieuze combinatie van oud en modern. In 1987 vertrekt Van Palenstein Helderman om een aantal jaren in het buitenland te werken. Stijn Verbeek vertrekt datzelfde jaar. Het huis wordt gedeeltelijk verhuurd aan Ivo Callens, die er tot 1998 blijft wonen. Van Palenstein komt met zijn echtgenote in 1992 terug naar Nederland. Zij wonen sindsdien weer in het grachtenhuis.

Nummer 40 wordt op het moment van de overdracht nog verhuurd aan mevrouw Vorstius Kruiff. Haar zoon woont bij haar in. Aan de verzorgster van mevrouw in haar laatste jaren, mevrouw W. Meyer, wordt een kamer onderverhuurd met toestemming van het Fonds. Na het overlijden van mevrouw in 1983 ontstaat onenigheid tussen het Fonds en de heer T. Vorstius Kruiff jr. Het huis is verhuurd geweest aan mevrouw en volgens het Fonds is er geen huurcontract met de zoon, terwijl de zoon van mening is dat het huurcontract gold voor de familie en dus ook op hem van toepassing is. Het Fonds wil toch dat hij vertrekt, maar geeft hem ruim de tijd om dat te regelen. Als gevolg van het feit dat de familie 40 jaar in het huis gewoond heeft zijn veel meubels en andere inboedel in de tien kamers, de twee keukens, de grote zolders en de kelder verzameld. Het kost erg veel tijd om het huis leeg te krijgen. Het Fonds neemt een klein deel van de huisraad over: de trap- en ganglopers, een open haard in de voorkamer en enkele 'antieke' lichtornamenten. Uiteindelijk is het huis in juli 1985 leeg en kan het Fonds de bewoners van Jeruzalemstraat 8-10 tijdelijk in het huis onderbrengen. Eén van die bewoners is Anthonius Petrus Josephus Hendriks, bestuurslid van het Fonds met zijn partner Rigdje Ferwerda. Hun twee kinderen worden geboren gedurende de tijdelijke bewoning. In 1986 Lei en in 1987 Frouwke. Ook de familie Arjaan van Nimwegen en Janneke Kraaijenhof met kinderen woont hier gedurende de restauratie van hun pand in de Oude Kamp. Nadat iedereen in 1988 weer terug verhuisd is naar zijn eigen huis wordt de kap van het achterhuis gerestaureerd. Maar ook op andere punten in het huis moeten reparaties en restauraties plaats vinden. De onderhoudstoestand blijkt op veel punten niet zo redelijk als het UMF wel dacht, maar ronduit slecht. Omdat dat een algehele restauratie

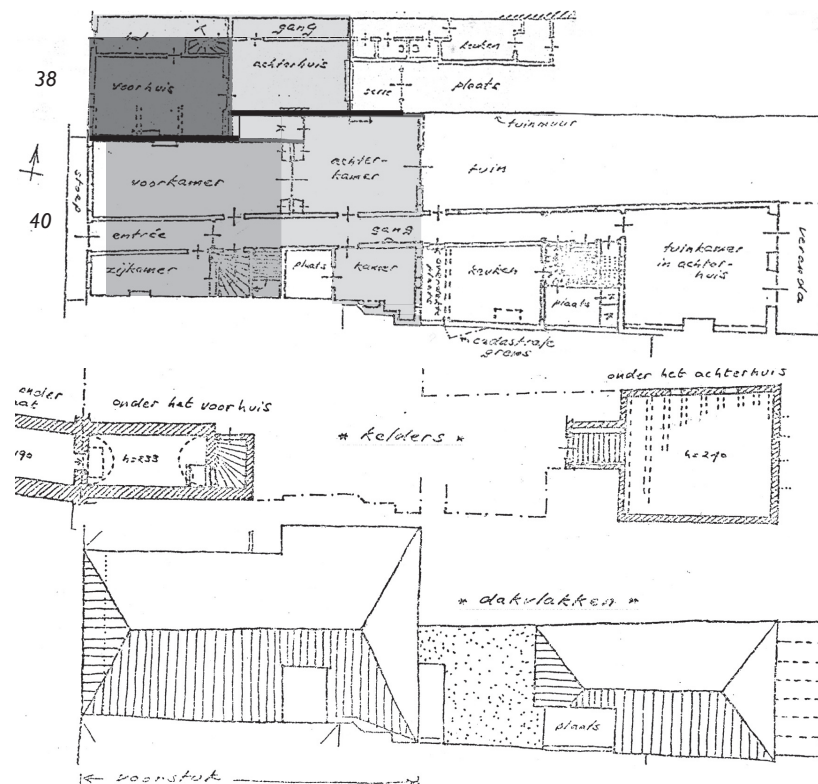
een te grote financiële last voor het Fonds zou zijn, wordt er gezocht naar een koper die zich 'in monumentaal opzicht verantwoord zou gedragen'. Die wordt gevonden in Jhr. Leo Lodewijk Marie van Nispen tot Sevenaer, directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Het transport vindt plaats op 15 juni 1988. Van Nispen blijft er wonen tot 2007. Dan verkoopt hij het pand en draagt het op 3 januari 2008 over aan de huidige bewoners, Ir. Pieter Hendrik Giesberger, zijn vrouw Anneke Giesberger-ten Cate, zijn dochter drs. Daphne Giesberger en zijn schoonzoon drs. Gerrit Hendrik de Wit.

In de collectie van A.P.J. Hendriks, die tijdelijk in de tuinkamer woonde, bevindt zich deze tekening van Cisca Simons uit 1988.

Bouwhistorie

'Niets is zo veranderlijk als een monument' is een uitspraak van voormalig directeur van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, prof. dr. A.L.L.M. Asselbergs in zijn oratie als hoogleeraar aan de Universiteit van Nijmegen. Die uitspraak is zeker van toepassing op de hier beschreven huizen. Het onderzoek naar de eigenaren en bewoners, waarvan in dit SteenGoed verslag wordt gedaan bevestigd dat. Omdat naast de transportaktes ook veel koopaktes zijn gevonden, is enig inzicht in de ontwikkeling verkregen. Er zijn ook verdwenen aspecten van de onderzochte huizen gevonden, die bij het bouwhistorisch onderzoek (bij de plaatsing op de Rijksmonumentenlijst) niet aan het licht kwamen of konden komen. Omdat op het moment van dat onderzoek niet verbouwd werd, is er ook niet gestript en zijn relatief weinig bouwsporen gezien. Bij kleinere verbouwingen zijn overigens wel een paar zaken aan het licht gekomen die door dit archiefonderzoek konden worden verklaard en gedateerd.

Deze tekening uit 1973 is gemaakt voor het bouwhistorisch rapport, dat als uitgangspunt is genomen voor deze bouwhistorische beschrijving. Ter beschikking zijn een tekening van de begane grond van nummer 38 en van nummer 40 (hier samengebracht tot één geheel) en een tekening van de kelders en dakvlakken van nummer 40. De gemeenschappelijke muren zijn zwaarder aangezet. In donkergrijs is het vermoedelijke oppervlak van het kleine huis aangegeven, met de middelste grijswaarde de maat van het oorspronkelijke grote huis en met lichtgrijs de uitbreiding van de beide afzonderlijke huizen, uitgevoerd kort voor 1630. De rest is van later datum.

De verschillende aktes zijn allen hierboven al geciteerd. Er zal nu geprobeerd worden ze met elkaar in verband te brengen. Vooral de bouwhistorische aspecten zullen nader bekeken worden. De zusters Aleyden en Katerine van Wyert worden in de erf-pachtakte, uit 1363, *samen* eigenaar van de belending genoemd. In de akte van 1365 wordt bevestigd dat zij *elk de helft* in pacht krijgen van 'een hofstede met een huse'. Zij betalen beiden een gelijk bedrag aan 'pensie'. Zij hebben niet elk 'de rechte helft van een dlinge huisinge', ofwel voor de helft aandeel in een heel huis, want er is sprake van een noordelijke helft en een zuidelijke helft. Eén geheel en toch gescheiden.

Als in 1370 Gheride van Maerssen het noordelijk deel in erfpacht krijgt, beschikt hij al over het zuidelijk deel, waar hij dan woont. In de akte van 1455 krijgt Jacob Lubbertssoen weliswaar twee hofsteden in pacht, maar dan is sprake van een hofstede aan de gracht en een hofstede aan de Cruysstrate, welke laatste in of vlak na 1370 voor het eerst in erfpacht is uitgegeven.

Uit deze en volgende akten rijst een beeld op van een groot huis en een klein huis, een zomerhuis en een winterhuis, 'de Sluutel'. Als in 1540 Goirt van Voirde Henricssn overlijdt en zijn huis via het Barbara Gasthuis wordt overgedragen aan zijn neef Goirt van Voirde Goertssn wordt in de akten gesproken over twee huizen met hofsteden. Toch bewoonde hij het gehele complex. In 1571 is weer sprake van een 'dlinge huisinge sijnde twee woningen', een geheel gebouw dat is gesplitst. Ook in de akten van 1621 en vooral 1630 zijn aanwijzingen te vinden over een 'groot' huis en een 'klein' huis.

Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn overbouwt de poort tussen nummer 38 en het huis Montfoort en breidt naar achteren uit. Ter plaatse van het voorhuis balkt hij in in het huis Montfoort met vier balken boven de begane grond en vier balken boven de verdieping. Voor het achterhuis balkt hij in boven de begane grond maar hij kan en mag niet hoger gaan in verband met de ramen van de keuken van zijn noordelijke buurman. Op de verdieping zit (nu nog) hoog in de oostmuur van het voorhuis een raam, een bolkozijn, hoog en terzijde aangebracht. Dit is de muur waarin volgens het koopcontract van 1630 geen kruiskozijn mocht worden aangebracht zonder luik, ter voorkoming van zicht op het erf van het buurperceel. Door het raam zo hoog te plaatsen was het zicht op het buurerf ook onmogelijk. In de lange gang langs de noordmuur heeft de huidige eigenaar onder de daar nog steeds aanwezige marmeren vloertegels een vloer van rode plavuizen gevonden (±1630), en daaronder weer de klinkerbestrating van het oorspronkelijke poortje. De

middeleeuwse kelder onder het voorhuis is even breed als de oorspronkelijke bebouwing: het huidige huis minus de breedte van de gang.

Anthonis de Ridder van Groenesteijn heeft van het oorspronkelijke kleine noordelijke huis een mooie woning gemaakt: goed verhuurbaar of verkoopbaar.

Van die bouwactiviteit zijn nog een aantal bouwsporen zichtbaar. Bij de ingang van de kelder is nog een deur aanwezig die uit twee delen bestaat, welke delen met ingenieuze scharnieren zijn verbonden waardoor het trapgat in twee verschillende breedtes kan worden geopend. Handig in de betrekkelijk smalle gang. Ook de spiltrap van de begane grond tot op zolder dateert uit die tijd (zie voorpagina).

Van de sleutelstukken van de balken boven de begane grond is nog slechts één exemplaar te zien bij de spiltrap. De andere zijn verdwenen achter het stuc-plafond. De sleutelstukken van de vier balken boven de verdieping zijn zwaar beschadigd te voorschijn gekomen bij het verwijderen van het plafond in 1982. Zij zijn thans vervangen door kopieën van dat ene exemplaar bij de spiltrap.

Uit de bouwtekeningen van nummer 38 blijkt dat het achterhuis ongeveer anderhalve meter smaller is dan het voorhuis. Bij nummer 40 (zie tekening uit 1973 op pagina 35) is dat precies andersom. Maar de plaats waar die knik in de tussenmuur zit is op de verdieping verder naar achteren dan op de begane grond. Dat komt nergens in de rapporten tot uitdrukking, maar is te zien op de tekening van de bestaande toestand op de verdieping vóór de verbouwing van nummer 38 in 1982. De kast van ongeveer 1,5 m breed bij ongeveer 3 m diep, die vanuit de achterkamer van nummer 40 langs de tussenmuur naar voren steekt, zit (voor een deel) onder de badkamer/wc op de verdieping van

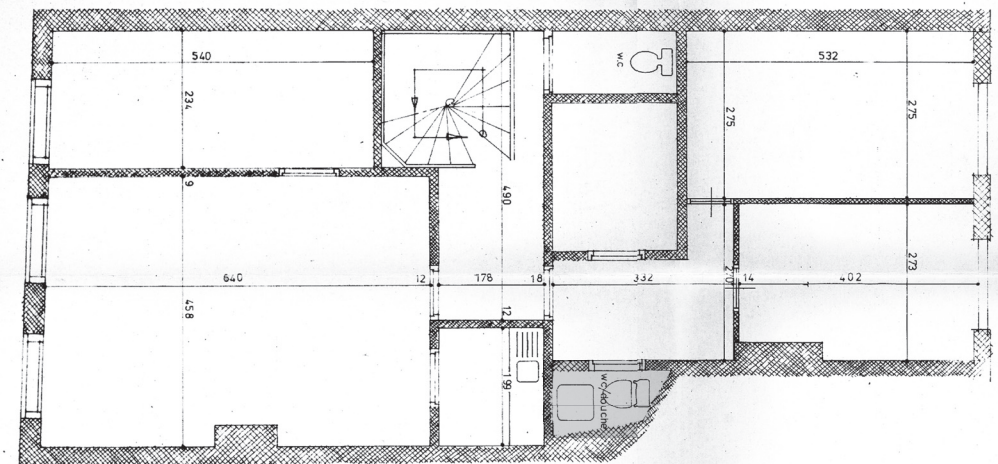

Boven: origineel sleutelstuk uit ±1630, in de balklaag boven de begane grond, gedeeltelijk zichtbaar. Onder: kopie daarvan gebruikt ter vervanging van de zwaar beschadigde exemplaren in de balklaag boven de verdieping.

Tekening van de verdieping uit 1982. De (kleine) badkamer (grijs gemaakt) bevindt zich boven de kast op de begane grond, bereikbaar vanuit de linker achterkamer van nummer 40. Op de tekening van pagina 35 is die kast aangegeven met K.

Het dubbelscharnier, achter bevestigd tegen de spil van de trap, komt naar voren langs het smalle deel van de deur dat bovenin is vastgezet met een grendel. Het houdt ten slotte de naar rechts openstaande deur vast. Zo kan de deur, met het smalle deel langs de spil, toch 180° open draaien in de smalle gang.

De oostgevel van het voorhuis ter plaatse van het voorheen overdekte plaatsje, dat door afbraak van de 19de-eeuwse keuken niet meer overdekt is. Op de foto is met enige moeite te zien dat de stenen vrij groot zijn.

nummer 38. Dit kan een overblijfsel zijn uit de tijd dat er sprake was van een groot en een klein huis met een oude inpandige verbinding.

Het kan ook door een latere eigenaar/bewoner van beide huizen zijn aangebracht om eenvoudig van het ene huis naar het andere te komen, zonder over straat te gaan. Daarbij wordt vooral gedacht aan de familie De Perponcher. Hoe je die knik interpreteert is mede afhankelijk van de taxering van de bouwtijd van de 'achterkamer' van nummer 40. Het grote rapport van 1973 dateert de bouw vóór 1600 op basis van het grote steenformaat dat aan de oostgevel te zien is en aan de bovenzijde van de

noordgevel in het zicht is geweest. Ook de oostgevel van het voorhuis ter plaatse van het overdekte plaatsje, aan de rechterzijde van het huis, tot voor kort deel uitmakend van de keuken, is in deze grote steen opgetrokken.

De Utrechtse bouwhistoricus Frans Kipp, die de huizen voor dit SteenGoed heeft bekeken, aarzde bij die datering. Uit de wijze van metselen zou ook afgeleid kunnen worden dat hier sprake is van 17de eeuws hergebruik van oudere steen, bij voorbeeld van de sloop van het nabij gelegen Brigittenklooster. In dat geval is de linker achterkamer van nummer 40 anderhalve meter achter het voorhuis van 38 geschoven en heeft later een doorbraak plaatsgevonden (door De Perponcher?). Het 17de-eeuwse hergebruik van de grote bakstenen komt dan voor rekening van Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn.

Verdere bouwhistorie van nummer 38

We laten de knik in de tussenmuur voor wat hij is en gaan verder met de bouwhistorie van nummer 38.

Wanneer in 1703 het huis wordt overgedragen aan Gerard van Blokland is op de benedenverdieping sprake van twee kamers: het salet aan de straat en een 'middelkamer' waar, net als in het salet, (niet meeverkochte) behangsels aanwezig zijn. Maar als gesproken wordt over een middelkamer mag daarachter een achterkamer of een keuken worden verwacht. Het beeld dat de verbouwingstekening (bestaande toestand, zie pagina 28) van 1897 laat zien komt aardig overeen met die omschrijving. Een salet aan de straat, een 'middelkamer', een plaatsje met twee wc's (een voor de bewoners en een voor het personeel), een

keuken en een tuinkamer. Langs de noordzijde achter de hal een lange gang tot aan de tuin. Van de eerste verdieping zijn geen tekeningen beschikbaar, ouder dan 1982.

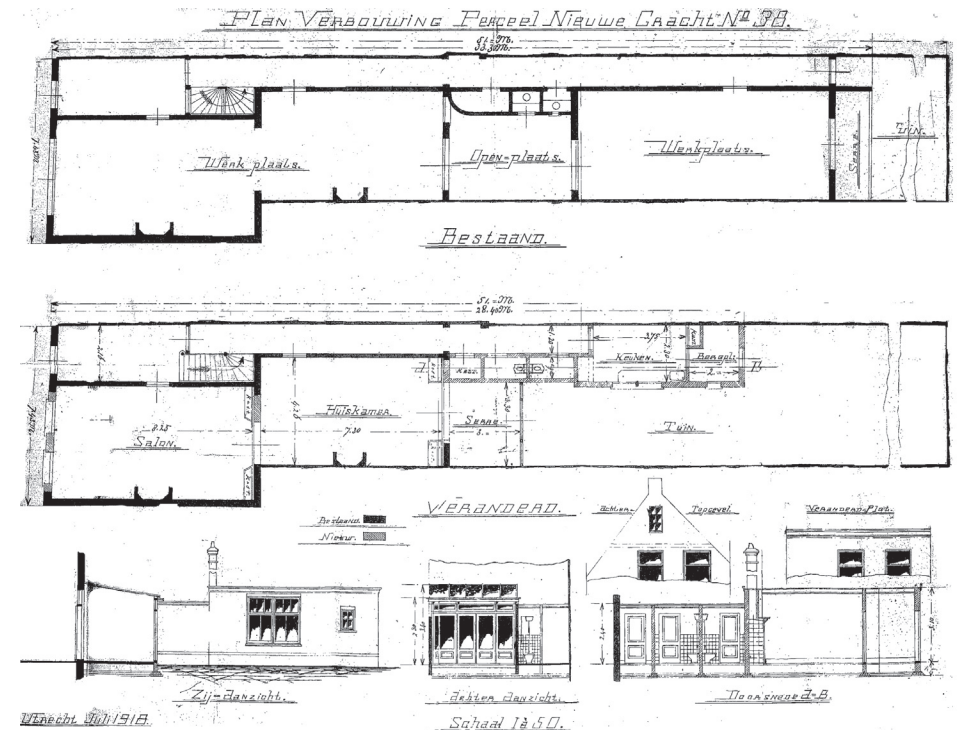
De verbouwing van 1897 maakt van de benedenverdieping één grote ruimte van voor- en middenkamer evenals van de keuken en de tuinkamer. Doorbraken in de voorgevel en de twee gevels bij het plaatsje zorgen er voor dat de koetsen naar binnen kunnen worden gereden tot in de achterste ruimte, om geschilderd te worden. De verbouwing is in opdracht van Hendrikus Johannes Caro uitgevoerd door Jan Krap. De bouwtekening met toestand voor en na die verbouwing is opgenomen op pagina 28.

In 1918 wordt na de verkoop aan de 'Utrecht' in opdracht van deze maatschappij de benedenverdieping opnieuw verbouwd en weer voor bewoning geschikt gemaakt. Daarbij wordt gekozen voor het afbreken van de achterste ruimte (voorheen de keuken en de tuinkamer) en het plaatsens van de keuken en de bijkeuken in het achterste deel van de gang en achter de toiletten. Daardoor kan de tuin dichterbij het huis komen. Op een deel van het voormalige plaatsje wordt een serre gebouwd.

De monumentale voordeur van nummer 38.

Bouwtekening 1918.

Bij de verbouwing van 1982, door de huidige eigenaar, worden de binnenluiken van de ramen aan de voorgevel weer teruggebracht, inclusief de luikkasten waarin de luiken kunnen worden weggeborgen. Aan de achterzijde waar door het gebruik als rijtuigschilderswerkplaats weinig origineels is overgebleven, worden het achterste deel van de gang, de keuken, bijkeuken en toiletgroep weer afgebroken. Ook de muur tussen de achterkamer en de gang wordt voor een groot deel weggebroken. Vlak achter de oude spiltrap wordt een dwarsgangetje aangebracht dat toegang geeft tot de nu bredere achterkamer, die wordt verbouwd tot een moderne eetkeuken. De serre wordt vervangen door een veel moderner exemplaar dat over de bijna volle breedte van het huis een harmonische overgang vormt tussen de eetkeuken en de tuin.

Verdere bouwhistorie nummer 40

Volgens het bouwhistorische rapport van 1973 is in de tweede helft van de 17de eeuw het achterhuis (met de tuinkamer) gebouwd, dat gelijktijdig of kort daarna, middels een gang met het voorhuis werd verbonden. De vermoedelijk 16de-eeuwse (of vroegere) 'open' indeling van het voorstuk, zal in die periode naar de veranderde inzichten zijn vervangen door een gang met kamers aan weerskanten. Het perceel versmalt zich naar voren; om geen ongewenste indeling of gebogen gang te krijgen heeft men de gang, van entree tot tuinkamer zeer inventief iets schuin gelegd, zo weinig, dat het slechts bij het tekenen van de plattegrond duidelijk wordt. In deze periode is het huis tot 1722 eigendom van de nazaten van Cornelis Frederik de Ridder van Groenesteijn. Of zij het verhuurd of zelf in gebruik hebben is niet gevonden. Over de reden van de uitbreiding kan alleen gespeculeerd worden. Behoeftte aan aanpassing aan de status is de meest waarschijnlijke.

Het rapport noemt vervolgens een groot aantal nog aanwezige rococo-elementen. In de linkerachterkamer is een zeer fraaie schoorsteenpartij, bestaande uit een rococo-mantel van donker groen-grijs marmer en een houten boezem bestaande uit een onderstuk met panelen en een bovenstuk zonder profielen. Dit bovenstuk volgt in grote lijnen de omtrek van de kroonlijst van het onderstuk, het is aan voor- en zijkanten, alsmede op de schuine stukken beschilderd met bloemen en ranken. Het onderstuk van de boezem is architectonisch geleed met panelen in een samenstel van pilasters - met rocaille versieringen - en een hoofdstel met versieringen op de hoeken. Het middenpaneel heeft binnen een fraaie lijst een schilderij op doek met pastorale voorstelling, gesigneerd door G. van Nijmegen. In het rapport wordt de hele schoorsteenpartij gedateerd in de

eerste helft van de 18de eeuw. Daarmee zou zowel een van de Jonkers de Ridder van Groenesteijn als Johannes van Pothoven en ten slotte ook nog Joan van Senden verantwoordelijk kunnen worden gehouden voor het aanbrengen. Het is onwaarschijnlijk dat één van de jonkers De Ridder opdrachtgever is: zij woonden er zelf niet. De verschillen in aankooprijks kunnen misschien helpen bij de datering. Wijnhandelaar Van Pothoven kocht het complex voor f9340. De weduwe van Joan van Senden verkoopt in 1763 het huis voor f18400. Gezien de prijsstijging moet het huis in de tussentijd zijn verbouwd. Dat klopt ook met de stijl van de interieurelementen. De prijs helpt ons echter de brug niet over. Eerder is al geconstateerd dat het jammer is dat er geen koopcontract van de aankoop door Van Senden is gevonden. Van Pothoven is bezig geweest met de verbouwing van het buurhuis (nr. 42) en zal niet twee huizen tegelijk hebben verbouwd. Daarom is waarschijnlijk Joan van Senden verantwoordelijk voor de verbouwing in rococo-stijl. Er zijn (zie hierna) nog veel meer elementen in die stijl aanwezig, waarvan een aantal gedateerd worden rond 1740. De aankoop door Van Senden in 1745 past daar bij. Alleen het schilderij, dat is te dateren in de tweede helft van de 18de eeuw (Gerard van Nijmegen, een bekende Rotterdamse schilder, heeft geleefd van 1735 tot 1808) is zeer waarschijnlijk later aangebracht. Voor dit schilderij komen als opdrachtgevers in aanmerking: Joan van Senden, tegen het einde van zijn leven, en Willem Emmerij de Perponcher. Maar ook de twee dames die daar tussenin eigenaar zijn geweest kunnen het hebben laten aanbrengen, hoewel zij er beiden slechts kort hebben gewoond. De liefelijke voorstelling van een herder en een herderinnetje zou, gezien het door Willem Emmerij omschreven huwelijksgeluk een aanwijzing in zijn richting kunnen zijn. Maar dat is speculatie.

Zoals gezegd zijn nog meer rococo-elementen aanwezig in het huis. In het rapport wordt genoemd de aankleding van de grote tuinkamer achter een fraaie paneel deur aan het einde van de lange gang. Deze kamer is versierd met een mooi stucplafond en een voorname zeer brede schoorsteenpartij in rococo-vormen. De boezem, geheel vlak, is (opvallend) van hetzelfde materiaal als de mantel: een mooi, bijna zwart marmer.

De rijk geornamenteerde rococo-schoorsteen in de kamer linksachter.

Detail van het stuc-plafond in de tuinkamer.

De zwarte marmeren schoorsteen in de tuinkamer.

Het bergkastje boven aan de trap van de kelder onder de tuinkamer. Bovenin is nog een van de zware balken te zien van 30 x 25 cm.

De gang heeft over zijn gehele lengte (op de tekening met 'entree' en 'gang' aangeduid) een witmarmeren vloer met plint en in dezelfde stijl (van omstreeks 1740) uitgevoerde vlakke panelen in de muur met marmeren onderdorpel en gelobde bovenkant. Het stucplafond in de gang vertoont goed geprofileerde lijsten en mooie rocaille, evenals het stucpaneel boven de deur aan het einde van de gang. De trap wordt 18de-eeuws gedateerd, zonder nadere precisering van de bouwtijd.

Volgens het rapport is eind 18de eeuw de gevel ongeveer één meter naar voren geplaatst. Dat valt op te maken uit de bouwsporen van een vorige dakconstructie. Een meter achter de gevel zijn in de muurplaat inkepingen voor sporen van een sporendak bewaard gebleven. De huidige eigenaar heeft onder de vloer van de linker voorkamer, ongeveer een meter achter de gevel een zeer zware fundering gevonden. Die toont de oorspronkelijke plaats van de gevel. De Perponcher heeft dus ook nog verbouwd. Zou deze verbouwing een tweede aanleiding zijn geweest voor de aankoop van nummer 38 door zijn vrouw?

De opvolger van de familie De Perponcher, Gobius senior, is zeer waarschijnlijk de opdrachtgever voor de stucplafonds in de linker voor- en achterkamer. De voorkamer heeft een middenornament in late empirevormen, het plafond in de achterkamer heeft hoekversieringen in dezelfde stijl. Ook de fraaie schoorsteenmantel van grijs marmer in de linker voorkamer stamt uit die periode. Deze aanpassingen zijn alle in bestaande ruimten uitgevoerd. De omschrijving in het proces-verbaal van de openbare verkoping van 1820 komt overeen met de indeling van het huis in 1972. Alleen is het de vraag of de keuken in 1820 al aanwezig was op de plaats waar hij in 1972 is aangetroffen. Maar gezien de plattegrond kan hij nauwelijks op een andere plaats heb-

ben gezeten. De keuken, die een paar treden lager lag, wordt in het rapport in de 19de eeuw gedateerd. Hij is op dit moment afgebroken om weer licht en ruimte te brengen in de kamer op de eerste verdieping van het voorhuis.

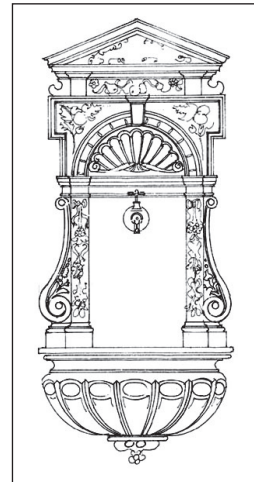
Het zeer fraaie marmeren fonteintje dat in de gang in de muur is gemetseld heeft maniëristische vormen van omstreeks 1600. Het vertoont o.a. aan de onderzijde zeer fraaie linten, voorts maskers, vruchten en linten in het fries boven de halfronde met een schelp gesloten achterwand van de bak en een cartouche in het timpaan. Het is gesigeneerd 'J.P. Lamie Ft Utrecht'. Het is zeer knappe namaak, op zichzelf een juweeltje van imitatie, ook al omdat het, uit verschillende voorbeelden samengesteld, zo'n knap geheel vormt; het zal uit omstreeks 1900 dateren. Het kan op conto van broer en zus Gobius worden geschreven. Gezien de datering kan ook Johannes Ballot als weduwnaar van Maria Gobius daar nog invloed op hebben gehad.

Tussen entree en gang is begin 20ste eeuw een deur aangebracht. Het gekleurde glas-in-lood toont het wapen van de N.V. Levensverzekering Maatschappij 'Utrecht'. Het is duidelijk wie deze deur heeft laten aanbrengen.

Het rapport stelt dat de rechterhelft van het voorstuk van het huis pas weer onderkelderd is. Wat er met 'pas weer' wordt bedoeld is onduidelijk, aan zo'n datering heb je niet veel. Het geeft hooguit aan dat er onder het middeleeuwse (zomer-)huis geen kelder aanwezig was. Deze kelder heeft een bakstenen gewelf, dat bijna gelijkvormig is aan dat van het keldergedeelte, dat onder de straat tot de werf doorloopt. Ook die werfkelder is smal, slechts de helft van de perceelsbreedte. Onder de tuinkamer in het achterhuis is een zeer ruime kelder aanwezig die zware balken heeft van 30 cm breed en 25 cm hoog. Dit zou het 'nieuw Spyskelderken' kunnen zijn dat in het huurcontract van Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn van 1621 genoemd wordt. Of een uitbreiding daarvan.

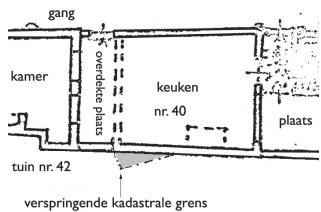
Vreemd is, dat de perceelscheiding volgens het kadaster (al sinds de minuut van 1832) niet langs

Tekening van het fonteintje in de gang.

De paneeldeur aan het einde van de lange gang, toegang gevend naar de tuinkamer met het stucwerk daarboven en aan het plafond.

Het hier grijs gemaakte deel van de tuin van nummer 42 behoort kadastraal bij nummer 40.

de muur loopt maar inspringt in het tuintje van nr. 42, misschien als gevolg van een oudere, geamoveerde bebouwing, zoals in het rapport wordt verondersteld.

Het rapport vermeldt ten slotte de de stoep van blauwe steen met hardstenen stoeppalen.

We stappen aan het eind van dit SteenGoed via deze stoep uit het verhaal en steken de straat over. Met de rug tegen de balie geleund kijken we naar deze twee huizen en betrekken het hoekhuis in onze beschouwing. Hier had bijna een geheel nieuw kantoorgebouw gestaan omdat een eigenaar van deze drie panden vond dat er geen historische elementen in deze huizen aanwezig waren.

We weten nu beter en mogen de monumentenzorgers van de zestiger en zeventiger jaren van de vorige eeuw dankbaar zijn voor de ondernomen actie.

Bijlage I

Willem Emmery de Perponcher de Sednitzky

De familie De Perponcher komt in de 17e eeuw uit Frankrijk naar Nederland en verwerft zich al snel een vooraanstaande plaats in Zeeland. In Goes behoren zij tot het stadspatriciaat. Willem Emmery wordt geboren op 16 april 1741 in Den Haag aan het Voorhout. Hij studeert rechten en wijsbegeerte in Utrecht en moet ook James Boswell gekend hebben. Hij promoveert in 1765. Als er in 1769 een plaats vrij komt in de vroedschap van Utrecht dingt hij naar die plek. Hij woont niet in Utrecht maar heeft toch succes, waarschijnlijk door de banden met de schoonfamilie van zijn broer: Van Tuyll van Serooskerken.

Willem Emmery trouwt in 1773 met Agnes Clara Voet van Winssen (*27-12-1752 – †18-9-1803) op haar 21e verjaardag. Hij heeft in later jaren zijn huwelijksleven als uitermate gelukkig omschreven. Zij gaan wonen op de Nieuwe Gracht, nu nummer 40, dat op 4 mei 1775 aan hem getransporteerd wordt.

In 1776 verwerft De Perponcher een plaats in het Domkapittel en wordt direct een van de zogenaamde Geëligeerden, vertegenwoordigers van de kapittels. Deze kanunniken zijn geen geestelijken meer. Zij zijn de fictieve clerus, die met 8 leden het eerste lid van de Staten van Utrecht vormen. Het gebruik wil dat aan die acht leden een boventallige Geëligeerde wordt toegevoegd, een negende man, supernumerair geëligeerde genoemd, die voor het leven wordt benoemd en de statenvergadering voorziet. De Perponcher wordt deze negende man en doet daarmee direct op het hoogste niveau zijn intrede in het provinciaal bestuur. Willem Emmery is zeer actief, als geëligeerde, als lid van diverse commissies en als afgevaardigde in verschillende diplomatieke gezantschappen.

Daarnaast schrijft hij. Behalve gedichtenbundels zijn veel werken van zijn hand verschenen op filosofisch, godsdienstig, esthetisch en opvoedkundig terrein. Zo pleit hij er in 1775 voor om de slaven, nog voor hun vrijlating, voor te bereiden op zelfbestuur door ze een wetboek te geven waarin in hun eigen taal rechten en plichten zijn vastgelegd. In zijn *'Leeven van Altamont'* is duidelijk te zien hoe men in die tijd denkt negerslaven op een hoger beschavingsplan te brengen.

Hem wordt het lidmaatschap aangeboden van het Provinciaal Utrechts Genootschap maar dat wil hij niet aannemen omdat naar zijn mening het huishoudelijk reglement vol onnozele zaken staat. Belangrijker is nog dat de godgeleerdheid als enige

is uitgesloten als onderwerp van verhandeling. Omdat veel van de teksten die hij schrijft nauw verwant zijn met de godgeleerdheid, is het begrijpelijk dat hij daar moeite mee heeft. Hij blokkeert de naamgeving omdat hij tegenstander is van het predikaat Provinciaal, maar er wordt in 1778 een compromis gesloten. Een jaar later wordt hij benoemd tot een der directeuren. In de ledenlijsten van het notabele gezelschap 'Sic Semper' komt zijn naam niet voor. Maar hij is wel lid van het Haagse genootschap voor dichtkunst 'Kunstliefde spaar geen vlijt' en het Amsterdamse Dicht- en Letteroefenend Genootschap 'Wij streven naar volmaaktheid'.

Willem Emmery heeft zijn benoemingen mede te danken aan de stadhouder, maar is desondanks sympatisant van de Patriottenbeweging. Als buiten inmenging van de stadhouder Mr. Paul Voet van Winssen (een gematigd patriot, zwager van De Perponcher) in de vroedschap wordt benoemd en Willem V protesteert tegen de gang van zaken, wordt Willem Emmery benoemd in een commissie die het protest van de stadhouder

moet onderzoeken. Maar de opdracht gaat verder dan dat onderzoek: *'niets minder dan het ontwerpen ener grondwet voor de provincie'*. De radicale patriotten onder Quint Ondaatje vinden het resultaat, dat na een half jaar ter tafel komt, veel te gematigd. Zij wijzen het af en komen met een eigen, veel democratischer plan. Daardoor in de verdediging gedrongen keert De Perponcher terug in het orangistische kamp. Dat is hem niet in dank afgenomen door de patriotten: in diverse publikaties wordt hij aan de schandpaal genageld. Door de patriotten in het nauw gebracht wijken de Staten van Utrecht in 1785 uit naar Amersfoort. Ook De Perponcher gaat daar tijdelijk wonen.

Begin 1785 voltrekt zich in het gezin De Perponcher een drama: op 16 januari sterven twee zoontjes, de oudste bijna zes jaar, de jongste bijna vijf. Precies een maand later overlijdt een derde kind, een meisje, net vier jaar oud. Willem Emmery gedraagt zich stoïcijns en laat zich zelden uit over het verlies. Maar het lijkt er op dat zijn vrouw zich niet meer gelukkig kan voelen in

Frontispice van een van de vele boeken die door De Perponcher zijn geschreven over onder andere opvoeding.

Handleiding tot de Natuurlyke opvoeding.

het huis. Als het buurhuis, nummer 38, in 1791 vrij komt, koopt zij dat huis en gaat er wonen.

Bij de inval van de Fransen in 1795 reist De Perponcher naar Den Haag om te overleggen of de provincie Utrecht nog verdedigd kan worden. Maar de stadhouder is zijn koffers al aan het pakken om naar Engeland te vertrekken en het antwoord is ontkenkend. Als twee dagen na zijn terugkeer in Utrecht de situatie, militair gezien, uitzichtloos geworden is, wordt De Perponcher naar Culemborg gestuurd om daar met de Franse commandant over de overgave van de provincie Utrecht (en daarmee in feite van de gehele Republiek) te onderhandelen.

Ter gelegenheid van zijn zilveren bruiloft in 1798 schrijft Willem Emmery een gedicht waarin hij zijn dankbaarheid en liefde voor zijn vrouw onder woorden brengt. Vijf jaar later, op 18 september 1803 sterft Agnes Clara Voet van Winssen bijna 51 jaar oud.

Van Hogendorp stuurt in 1813 een commissie naar Engeland om de erfprins op te halen en een neef van Willem Emmery, generaal Henri Georges de Perponcher maakt daar deel van uit. Vermoedelijk is dat de reden waarom op 25 november 1813 Willem Emmery door de Franse bevelhebber Molitor in gijzeling wordt genomen en naar Parijs wordt gestuurd. In de Ste Pélagie-gevangenis is hij eerst eenzaam opgesloten, maar na enkele dagen krijgt hij samen met de Utrechters Buddingh en Ram (oud-burgemeester van Utrecht) één vertrek. Door bemiddeling van ex-koning Lodewijk Napoleon mag hij de gevangenis verlaten en maakt hij de intocht van de Tsaar, de Pruisische koning en een vertegenwoordiger van de Oostenrijkse keizer in Parijs mee. Op 29 april 1814 is De Perponcher weer terug in Utrecht waar hem een groot eerbetoon wacht. Hij wordt in datzelfde jaar nog benoemd tot gedeputeerde in de Provinciale Staten en in oktober 1815 wordt hij president-curator van de heropgerichte Universiteit.

Willem Emmery de Perponcher de Sednitzky, Heer van Wolphaartsdijk, ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw overlijdt op 25 juni 1819 in de leeftijd van 78 jaar, na een langzame verzwakking (zo omschrijft het overlijdensbericht zijn verscheiden).

Deze gravure is vermoedelijk een portret van Willem Emmery de Perponcher de Sednitzky.

Bijlage 2

Overzicht van de kosten gemaakt voor de openbare verkoping van een kanonikale prebende door het Kapittel van Oudmunster in 1727.

De bedragen zijn genoteerd in guldens : stuivers : penningen.

Nota 1

Door ordre van d'Heeren Canoniken van Oude Munster heeft Th. Appels 5 maal een advertissement groot 4 regels in de Amsterdamse Haagse en Leijdsse Couranten doen setten en voor jder advertissement 2 gld dat is 10 st per regel / som $f 30:0:0$

Voldaan 15 februari Th Appels

Nota 2

Ontfangen uijt handen van de heer rentmeester Tilburgh de somma van acht gld voor het drucken van 200 biljetten van verkopinge van een Canoniale Prebende in den Capitel van Oudemunster Actum den 12. Janr 1728 RS Paddenburg

Nota 3

Den 1. November 1727 Den erfhuys Meester van Lommen opgeveijlt ten diensten van de Heren van het Capittel van Oudmunster / een dode Canoniale prebende

Comt voor leges	f	5:	6:	0
Den omroeper voor tweemaal placken en verschot	f	2:	8:	0
Voor omroepen	f	0:	12:	0
Somma	f	8:	6:	0

Hiervan is voldaan uijt handen van de heer Rentmeester Tilborch op den 28 november 1727 Johan van Lommen Opgehouden $f 8825: 0: 0$

Nota 4

Dheeren van den Capittel van Oudmunster

Debent aen W. Mijvershagen

1727 – 18 gbr geleverd 14 bout(eilles) Moeselwijn a 12 st $f 8: 8: -$

Hiervan voldaan den 1 tbr 1727 W NMijvershagen

Is mij gevalideerd aen de kooppenningen van de prebende gekogt bij D'Heer van Senden 1/12 27

Nota 5

Ten dienste van d'Heren van' Capittul heeft de bodinne dit navolgende verschoten

Voor eerst aan wittebrood	f	–:	10:	–
Aan Cetroenen	f	–:	6:	–
aan boter	f	–:	7:	–
Aan Notemuscaet, beschuijt en Peper	f	–:	3:	–
Aan pijpen	f	–:	6:	–
Twee ££ kaarsen	f	–:	10:	–
Solvi	f	2:	2:	–

Nota 6

Rekening van den ontfang uitgifte en divisie gedaen bij Mr Tilburgh in qlte als Rentmeester des Capittels van Oud-munster van een Capitale somme van negenduijsent en driehonderd gulden betaald bij d'Hr Domheer Joan van Senden voor een dode Canoniale prebende laest gepossiedeerd bij D'hr Domheer Johan Knips Zal: en bij de Edd: Eerw: Heren Vicedecan en Capitulairen desselven Capittels aen den voors(chreven) Heer Johan van Senden verkocht

Ontvangen	van Van Senden de som van	f	9300:	0:	0 ⁷⁵
<i>Uitgaven (kosten)</i>					
Presentiegelden voor de bijzondere vergadering op 1 november 1727		f	6:	0:	0
Idem voor vergadering 21 november		f	12:	0:	0
Aan trekgeld op dezelfde dag betaald		f	24:	0:	0
Cf de rekening van erfhuismeester Lommen		f	8:	6:	0
Idem Jacob van Paddenburg, drukker		f	8:	0:	0
Idem aan NN Schermer voor 300 oesters, geconsumeerd bij de verhandeling van deze prebende, betaald iedere 100: $f 1:16:0$, dus samen:		f	5:	8:	0
idem aan A van Amelen voor verschot (de bodinne)		f	2:	2:	0
aan Domheer Van Bommel voor 1/2 pond tabak en een mand pijpen		f	2:	15:	0
idem aan wijnkoper Blanckestein voor 7 "boteiljes" franse wijn		f	2:	16:	0
idem aan wijnkoper Mijvershagen voor 14 flessen moezelwijn		f	8:	8:	0
idem aan secretaris Vervoorn voor verschotten betaald		f	13:	0:	0
aan Vervoorn betaald ivm extra moeite		f	6:	6:	0
idem aan Rendant (rentmeester) om dezelfde reden		f	6:	6:	0
idem aan denselven voor het ontvangen, uittellen en verdelen		f	9:	6:	0
idem aan de boekdrukker Appels voor het adverteren (5 x) in de Haagse, Amsterdamse en Leidse kranten		f	30:	0:	0

Overzicht van Vervoorn's voorschotten gedateerd 3 october 1727:

Aan persoon die de gedrukte biljetten aan het capittel bracht:	f	0:	5:	8
aan porto mbt deze verkoping verzonden:	f	0:	15:	0
aan de haagse schipper voor het plakken van de verkoopbiljetten				
in Den Haag	f	0:	18:	0
aan dezelve voor zijne moeiten	f	0:	6:	0
aan schipper Van Vloten voor het plakken in Amsterdam				
en voor zijn moeiten, samen	f	2:	8:	0
voor het zegel tot de condities van verkoping	f	0:	6:	8
voor het zegel van de notariële koopcedule	f	8:	1:	0
totaal	f	13:	0:	0

daarbij gevoegd de $f 6:6:0$ voor de moeite van Dhr Vervoorn.

Er wordt uitgekeerd $15 \times f 611:0:0 = f 9165:0:0$

Aan: Domheer Van Nierop; Domheer Van Hoorn; Domheer Schuilenburg; De Heer van Rijnauwen; Domheer Van Der Tijd; Heer van Welland; Domheer Blom; Domheer Wolters; Domheer De Weiler; Domheer Van Bommel; de Heer van Lauwereght; Domheer Van Rhee; Domheer Nahuis; de heer Professor Roël; de Heer van Amelisweerd als erfgenaam van de heer van Heeswijk Zal:.

Bijlage 3

Overzicht eigenaren en huurders (huurders cursief)

<> betekent: tussen twee jaren, data niet exact bekend; + betekent: komt er bij; ← betekent: als bij nummer 38

21-11-1365	Aleyden en Katherinen van Wyert	←
01-09-1366	Katherinen van Wyert	←
01-09-1366	Bertraden van Ravenswade	←
26-01-1370	Mr. Gheride van Maerssen	← (woont hier al)
01-03-1386	Willam Stevenssoen en Steven zijn zoon	←
14-06-1414	Johannes Spierinc	←
31-10-1455 tot 1480	Jacob Lubbertssoen	←
±1511 tot 1540	Goirt van Voird Henrickssoen	←
04-11-1540	Barbara Gasthuis	←
04-11-1540	Goirt van Voird Gzn x Gertruijdt Hijsinck	←
vóór 1563	Gertruijdt Hijsinck	←
1571	Mr Jan Baeck	←
1575	Josina van Voorde	← samen met Gertruijdt Hijsinck
	x Jkr Ijsbrant van Spaerenwoude	
1594	Jkr. Gerrit van Spaerenwoude	←
tot 25-04-1621	Maria van Spaerenwoude	←
	x Jkr. Jacob v. Amstel v. Mijnden v. Loenresloot	
25-04-1621	Cornelia van Schayck	←
	x † Dirck de Ridder van Groenesteijn	
tot 10-10-1621		Mr. Johan van Mynden
tot 10-10-1621	Elbertus Sozius	
na 10-10-1621		Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn
1621 <> 1630	Mr. Anthonis de Ridder van Groenesteijn	←
24-01-1630	Jonker Hendrick Soudenbalch, dijkgraaf	
19-09-1668	Herman van Ewijk	
19-09-1668		Erven Cornelis F. de Ridder v. Gr. genoemd
1668 <> 1685	Jacoba van Ewijk x † Jeronimus Broen	
15-06-1702	Gerard van Blokland, Heer van Giessen	
26-06-1704	genaast door Kapittel van Oudmunster op verzoek Maurits Cornelis van Nierop	
16-06-1708	Catharine de Grenu x † Willem Nierop	
04-06-1711 tot 24-01-1722	Willem Hendrik Nijpoort	
24-01-1722		Johannes van Pothoven
24-01-1722 tot 01-05-1725		Traiectinus Bol
tot 09-01-1733	Maria Juliana Lisart x † W. H. Nijpoort	
vóór 1733 tot 01-05-1735		Mr. Cornelis Leonard van der Pant
09-01-1733	Mr. François Cornelis van Bockhoven,	
09-03-1745		Joan van Senden
17-07-1755	Mr. Pieter Cornelis 't Lam x Eleonora Brand	
tot 02-12-1763		Elisabeth Wuesten x † Joan van Senden,
02-12-1763		Maria Aemilia Hoffman (Gaubius)
vóór dec. 1770		Constantina Gaubius
12-12-1770		Wilhelmina Gerhardis
14-01-1775		Mr. Willem Emmerij de Perponcher de Sedlnitzky
		x Agnes Clara Voet van Winssen
in of vóór 1783	Eleonora Brand x † Mr. Pieter Cornelis 't Lam	
genoemd 1783	Bernardus van Beek	
29-07-1791	Agnes Clara Voet van Winssen	
13-09-1803	vererving 1/2 op Mr. W. E. de Perponcher en op zijn dochters elk 1/4	
25-06-1819	vererving op zusters Paulina en Johanna de Perponcher de Sedlnitzky nu elk 1/2	←

29-05-1820		Hendrik A. F. Gobius x Agatha Maria van Dam
1928	vererving restant op Johanna Maria de Perponcher de Sedlnitzky	
04-12-1834	Jonkvrouwe Louise Isabelle Wilhelmina Mock	
23-08-1859	Benamina Anna Frederica Alexandra Baronesse van Goltstein	
23-08-1859	Anna Everhardina Johanna van Goltstein-Mock	
28-06-1862		Maria Aletta Diderika Willemina Gobius
		Henrik Anton Frederik Agathus Gobius
21-02-1868	Anna W. A. Farncombe Sanders	
1876	Mr. Anthonie J. W. Farncombe Sanders	
06-09-1879	Maria Aletta Diderika Willemina Gobius	
	x Henrik Anton Frederik Agathus Gobius	
06-09-1879 tot 01-06-1886	Mr. Anthonie J. W. Farncombe Sanders	
01-03-1880	gezin Johannes Peter Junius van Hemert	
tot 01-08-1886	Wilhelmina Adriane Schimmelpenninck	
12-06-1890	vererving 1/2 op Johannes Christiaan Ballot (helft is al van H.A.F.A. Gobius)	←
		←
18-11-1899		N.V. Levensverz. Mij Utrecht, met kantoor
tot 1902		
25-05-1897	Jan Krap	
02-09-1897	Hendrikus Johannes Caro sr	
01-06-1900 tot 03-02-1903		+ gezin Carel Hendrik Ehrenfeld congierge
01-10-1902		+ gezin Mr. Grothe
tot 22-04-1911		
1911 – 1915		gezin Johannes Reijssenbach
1915 – 1917		J. Homan van der Heide
03-08-1915	Hendrikus Johannes Caro jr	
1917 – 1919		M.C. Brandes
26-06-1918	N.V. Levensverz. Mij Utrecht	
1920 – 1926		Prof. Dr. A.A. Heijmans van den Bergh
1920 – 1934	J.C. Guise	
1927 – 1930		Ir. J. Manschot
1932 – 1933		+ Stichtsch Assurantie Kantoor
1935 – 1972		Mr. Dr. T. Vorstius Kruijff
1935	N.V. Nationale Financierings Mij. + Mr. J.Ph.A. Enthoven	
vanaf 1940	+ Mej. Mr. C. Enthoven	
1956 – 1984	Proost & Brandt papiergroothandel	
1956 – heden	+ 'de Engelenzang' in de kelder	
1957 – 1981	+ Coöp. Grafisch Advies en Calculatiebureau	
1972 – 1983		Mevr. A.C.F. Vorstius Kruijff-Dames Visser
01-09-1976	Utrechts Monumenten Fonds	←
22-12-1977	H.G.A. van Aarsen	
1982 – heden	W.H. van Palensteyn Helderman	
1983 – 1985		
1982 – 1984	+ Stijn Verbeek	
1985 – 1988		T. Vorstius Kruijff jr.
1985 – 1988		+ A.P.J. Hendriks met gezin
15-06-1988		+ A. van Nimwegen met gezin
1987 – 1998	Ivo Callens	Jhr. L.L.M. van Nispen tot Sevenaer
03-01-2008		Ir. P.H. Giesberger, A. Giesberger-ten Cate, drs. D. Giesberger en drs. G.H. de Wit

Noten

T = toegangsnummer bij Het Utrechts Archief (HUA), (T223 = archief van Kapittel van Oudmunster); # = inventarisnummer

T&P = registers van transporten en plechten, met jaartal en paginanummer

De nummers met een U zijn nummers van de notarisprotocollen, aangevuld met aktenummer

1 Zie Steengoed nummer 40 van februari 2005.

2 Erfpachtakte: T223#975-6 en T223#935/1 folio LXV.

3 Beterschap: de bebouwing waarmee de grond meer waarde krijgt, verbeterd wordt. In latere akten worden de erfpachters verplicht de bebouwing goed te onderhouden, om de waarde niet te verminderen. Men koopt het recht op erfpacht van de vorige eigenaar of van het Kapittel. Wanneer het van de vorige eigenaar is gekocht moet de 'voorkoop' worden aangeboden aan het Kapittel dat drie dagen de tijd krijgt om de koop te naasten voor een van de kanunniken, vicarissen of andere functionarissen van het Kapittel. Wordt er genaast, dan betaalt het Kapittel de koopsom die was overeengekomen plus een vergoeding van meestal twee stadspond 'voor wijnkoop en onlust'. Wordt er niet genaast, dan gaat de oorspronkelijke koop door: de koop wordt 'ge Gund' aan de koper. De erfpachter betaalt een pachtbedrag als erkenning dat het Kapittel vanouds eigenaar van de grond is. In verschillende aktes heeft dat bedrag verschillende benamingen: oudeigen, pensie, pacht.

4 T223#975-2

5 Cruysstrate: tot het einde van de 16de eeuw is dit de benaming van de tegenwoordige Oude Kamp en de Nieuwe Kamp tot aan het huidige Metelerskamphofje. Voor dat laatste stukje, maar dan inclusief de haaks daarop aangelegde weg naar de wal, waarvan het smalle straatje van het Metelerskamphofje een restant is, wordt ook wel de benaming Hoekstrate gebruikt. Ook Groenestraat of -steeg komt een enkele keer voor.

6 T223#935-1, folio 68. De betaling van de pensie in één termijn, op Sinte Martijndag in de Winter (11 november), laat zien dat deze hofstede al enige tijd in erfpacht wordt uitgegeven. Bij de verkaveling van de Boeltgenskamp rond 1370 wordt in de akten de betaling van de erfpacht geregeld in twee termijnen: met Pasen en met St. Victoris (10 oktober). Ook voor de betaaldagen op andere momenten in het jaar schakelt het Kapittel daarna langzamerhand over op die twee termijnen.

7 T223#974-6

8 T223#975-6

9 De Boeltjescamp: het gebied strekkend vanaf de Herenstraat in zuidelijke richting tot even voorbij het huidige Achterom en vanaf de stadsmuur strekkend tot aan 4,85 m ten westen van de Oude Kamp. Zie voor de verkaveling van dat gebied: M.W.J. de Bruijn: Husinghe ende Hofstede (1994) en SteenGoed nr. 33.

10 T223#974-14

11 T223#975-60

12 T223#974-15

13 T223#975-67

14 T223#975-90 en #171-2

15 T223#171-3

16 zie Llewellyn Bogaers, Aards, betrokken en zelfbewust, Utrecht 2008, pagina 831.

17 Buurspraakboek fol 82. Uitgebreide beschrijvingen van deze gebeurtenissen zijn te vinden in de Jaarboeken Oud Utrecht 1928, 1972 en 1979

18 in een akte die Goirt van Voirden laat opmaken in 1540 wordt de tekst daarvan herhaald: T&P 1540 p. 151

19 T&P 1540 p. 171

20 De klerken kapel (waarvan de naam in de akte niet leesbaar is): de Drie Koningenkapel, aan de zuidzijde van de Campstrate, waar de broeders van Maria in den Wijngaard hun gebeden zeggen. Eerder werd die kapel 'Maria inde Zonne' genoemd.

21 T&P 1552 p. 112

22 plecht: hypothecaire zekerheid voor een geldlening, een hypotheek.

23 T&P 1563 p. 20

24 T&P 1571 p. 40

25 T&P 1575 p. 223

26 T&P 1576 p. 126

27 T&P 1578 p. 161

28 T&P 1580 p. 173, zie ook SteenGoed nummer 40

29 T&P 1594 p. 270. Overigens rust de plecht niet alleen op deze twee huizen maar ook nog op een huis in de Twijnstraat.

30 T&P 1621 p. 303

31 T&P 1621 p. 312

32 T&P 1630 p. 23

33 De stukken met betrekking tot het proces zijn verzameld in T223#982, een map met alleen stukken, kopieën, brieven en akten, bij elkaar gebracht door het Kapittel. Er zijn geen stukken van de zijde van de koper en verkoper, zodat hun mening niet kan worden vergeleken met het standpunt van het Kapittel. Deze omschrijving van de omstrede kameren staat in een van de stukken in de betreffende map, evenals de beschrijving van de problemen en de brief met het verzoek aan het Hof.

34 geveochdens: vrij vertaald de gerechtigden, de kapittelheren dus.

35 T223#943-1, folio 113

36 T&P 1685 p. 32

37 T223#943-1, folio 137

38 T&P 1703 p. 128

39 U100a13, akte #46

40 T&P 1704 p. 113

41 T&P 1708 p. 234

42 U118a2#189

43 U118a3#63

44 T&P 1711 p. 255

45 T223#943-2

46 Zie SteenGoed nummer 40

47 De vijf koopaktes staan vermeld in T223#943-2 folio 35 verso en volgende.

48 U139a11#51

49 T&P 1745 p. 64

50 T&P 1746 p. 148

51 T&P 1763 p. 805

52 U184a12#90

53 T&P 1770 p. 779

54 Deze datum komt uit het 'Extract proces verbaal' van de verkoping van het huis in 1820, waarin de titel van aankomst wordt vermeld.

55 T&P 1775 p. 306

56 Veel van de gegevens over Willem Emmery de Perponcher de Sedlnitzky zijn gevonden in: Ma patrie est au ciel, leven en werk van Willem Emmery de Perponcher de Sedlnitzky (1741-1819) door Francis Bulhof, 1993, Verloren, Hilversum. Daarin is een uitgebreide beschrijving opgenomen van zijn ideeën en de vele boeken die hij heeft geschreven.

57 T&P 1783 p. 398

58 T&P 1791 p. 207

59 U184a31#3. Een afschrift van dat testament, gemaakt in 1820, beruiste in het archief van het UMF.

60 Archief UMF.

61 De bewonersgeschiedenis gedurende de 19de eeuw, ook met betrekking tot beroep en gezinssamenstelling is te vinden in de volkstellingen van 1824, 1830 en 1840 en vanaf 1850 in de bevolkingsregisters. Op sommige punten zijn ze aangevuld en verbeterd op basis van de geboorte-, huwelijks- en overlijdensakten, toegankelijk gemaakt via www.genlias.nl.

62 T22#126, akte 35

63 Haar baronesse-titel is niet terug te vinden in de volkstellingen en de bevolkingsregisters, maar wel in de kadasterleggers: nr. 5824.

64 Akte van openbare verkoping in archief UMF.

65 Originele eigendomsbewijs in archief UMF.

66 HUA, SA5, bouwtekening nr. 229

67 De bewoning over de periode 1900-1940 is af te leiden uit de adresboeken in HUA

68 Deze akte wordt genoemd als titel van aankomst in de akte waarmee Caro jr. het huis verkoopt.

69 Originele eigendomsbewijs in archief UMF.

70 HUA, SA6, bouwtekening nr. 229

71 Originele eigendomsbewijs in archief UMF.

72 Akte in het archief van het UMF.

73 Beide kennisgevingen ingevolge artikel 9 tweede lid van de Monumentenwet in het archief van het UMF.

74 Beide beschikkingen in het archief van het UMF.

75 Huidige koopkracht € 90.911,=

Dank aan de leden van de werkgroep Historisch Onderzoek voor hun adviezen bij het zoeken naar gegevens voor dit onderzoek en voor de redactionele ondersteuning.

Frans Kipp dank ik voor zijn adviezen en voor de kritische blik die hij heeft geworpen op het bouwhistorische gedeelte van dit SteenGoed.

Ook de eigenaren/bewoners van de twee panden, de families Van Palenstein Helderman en Giesberger alsmede de voormalige eigenaar van nummer 40, Van Nispen tot Sevenaer, dank ik bijzonder voor het aandragen van de hun ter beschikking staande gegevens zoals tekeningen en rapporten en voor de gelegenheid die zij mij boden om foto's te maken in hun woningen.

